

Z A N T E N

Tijdschrift van de Bond
der Oostvlaamse Volkskundigen en van de
Dienst voor Volkskundige Opzoekingen

39^e Jaargang
Nr. 1 - 1964
an. - febr.
Prijs per nr. 30 F

DRUK. V/H AD. HOSTE. N. V
GENT

Verkrijgbaar op het sekretariaat, Oscar de Gruyterstraat 36, Gent:

1. **Oostvlaamsche Zanten**, 11^e, 15^e, 20^e jg. (Jaarboek), 21^e, 22^e, 23^e, 24^e, 25^e, 26^e, 27^e, 28^e, 29^e, 30^e, 31^e, 33^e, 34^e, 35^e en 36^e jg. tegen 100 F per jaargang. Van de andere jgg. zijn nog enkele losse nummers te verkrijgen tegen 30 F per nummer.
2. **Herdenkingsalbum Alf. De Cock**. (Uitverkocht).
3. **Het Stroodekkersbedrijf**, door Cl. Trefois (Uitverkocht).
4. **Geïllustreerd Feestnummer** (lustrumnr). Prijs: 25 F (Leden 15 F).
5. **Lodewijk De Vriese, Bio- en Bibliographische studie**. (Uitverkocht).
6. **Kinderspelen en Liedjes uit het Land van Dendermonde**, door Mevrouw L. Bataille-Hiel. Prijs: 80 F (Leden 50 F).
7. **De Plattegrondsvormen van z.g. « Frankische » Boerderijtypen en hun geografische Verspreiding in ons Land**, door Cl. Trefois. (Uitverkocht).
8. **Register op Celis Gabr.: Volkskundige Kalender voor het Vlaamsche Land**, door Prof. F. M. Olbrechts. Prijs: 20 F (Leden: 12 F).
9. **De Draak van het Belfort van Gent in de Folklore**, door Cl. Trefois. (Uitverkocht).
10. **De Tinnepotgieterij te Gent**, door Julien Boes. (Uitverkocht).
11. **2^e Lustrumnummer 1930-1935**. Prijs: 60 F (Leden 36 F).
12. **Dit is die Excellente Kronyke van de Brahmisten**, (over het Teerlingspel), door Emile Andelhof. Prijs: 25 F (Leden 15 F).
13. **De Groei en de Bloei van de Arteveldefiguur in de Vlaamsche Volksziel**, door Advokaat Jos. Vermeulen. (Uitverkocht).
14. **Galerij van Gentsche Typen**, door Emile Andelhof. (Uitverkocht).
15. **De Magie van het Poppenspel**, door F. Van Es, en anderen. (Uitverkocht).
16. **Waasch Sagenboek**, door F. Van Es. Prijs: 100 F (60 F voor de leden).
17. **Jaarboek 1945 van de Bond der Oostvlaamsche Folkloristen**. Prijs: 150 F (Leden 90 F).
18. **Het Curieus en Vermakelijk Namenboek**, door Em. Andelhof. Prijs: 20 F (Leden 12 F).
19. **Folklore en Onderwijs**, door Lod. Hoste. Prijs: 12 F (Leden 8 F).
20. **August Hendrickx, Vlaams Toneelschrijver herdacht met Bloemlezing uit zijn werken**, door Fr. De Coster. Prijs: 25 F (Leden 15 F).
21. **Pastoor Constant Duvillers, Folklorist en folkloristische Figuur**, door F. Van Es. Prijs: 25 F (Leden 15 F).
22. **De Wetterse Reuzen**, door Marcel Daem. Prijs: 25 F (Leden 15 F).
23. **Sagen uit Noord-Oostvlaanderen**, door Dr. G. De Meyer. Prijs: 25 F (Leden 15 F).
24. **Een Teerlingspel in Gent**, door Lod. Lievevrouw-Coopman. Prijs: 25 F (Leden 15 F).
25. **Inhoudstafel op Oostvlaamsche Zanten (Jg. I-Jg. XXV)**, door F. Van Es. Prijs: 50 F (Leden 30 F). **Idem II (Jg. XXVI-Jg. XXXV)**, door F. Van Es. Prijs: 40 F (Leden 25 F).
26. **Spelen mijner Jeugd**, door L. Lievevrouw. Prijs: 80 F (Leden 50 F).
27. **De Levende Folklore van het Gewest BALEGEM**, door M. Broeckhove. Prijs: 65 F (Leden 40 F).
28. **Weerkundige Volkskalender voor het Vlaamse Land**, door M. Broeckhove. Prijs: 230 F (140 F voor de leden).
29. **Devotie tot de Heilige Donatus**, door M. Broeckhove. Prijs: 125 F (Leden 80 F).
30. **Doods-, Begrafenis- en Rouwgebruiken in het Arrondissement Dendermonde**, door J. Pieters. Prijs: 90 F. (55 F voor de leden).
31. **Het Volksleven te Wieze. 1900-1950**, door J. Van Haver. Prijs: 100 F (60 F voor de leden).
32. **De Gentse Bakkers. Bijdrage tot de Studie der Middeleeuwse Ambachten en Neringen**, door Marcel Daem. (Uitverkocht).
33. **Sint-Kristoffel. Legenden. Verering. Verspreiding**, door R. van der Linden. Prijs: 40 F (Leden 25 F).
34. **De Rivaliteit tussen Aalst en Dendermonde**, door H. Van Hese. Prijs: 125 F (Leden 80 F).
35. **Leerknappen in de kunstambachten te Gent tijdens de 14^e en 15^e eeuw**, door Marcel Daem. Prijs: 35 F (Leden 22 F).

Het bedrag der bestelling vooraf storten op postrekening nr. 969.46, Bond Oostvl. Volkskundigen, Gent.

Lidmaatschap Bond Oostvl. Volkskundigen. Jaarlijkse bijdrage gewoon lid: 100 F; familiekaart: 50 F per lid van het gezin; buitenland: 125 F; beschermend lid 250 F; steunend lid 500 F.

Abonnement op Oostvlaamsche Zanten: 150 F per jaargang.

OOSTVLAAMSCHE ZANTEN

TIJDSCHRIFT VAN DE BOND DER OOSTVLAAMSE
VOLKSKUNDIGEN EN VAN DE DIENST VOOR
VOLKSKUNDIGE OPZOEKINGEN

Vereniging zonder winstoogmerk

Sekretariaat van de Bond:
M. Broeckhove,
Oscar De Gruyterstraat 36, Gent
Alle stortingen op postrekening:
969.46, Bond Oostvl. Volkskundigen,
Gent.

Redaktie van Oostvl. Zanten:
lic. Marcel DAEM
Dr. De Reusestr. 32, St.-Amandsberg
Julien BOES
Lic. Renaat VAN DER LINDEN
Dr. René HAESERYN

INHOUDSTAFEL

M. DAEM: Kroniek van de studie van het volksverhaal	2
A. VAN HAGELAND: Folkloristische dansen	7
Zoeken en Zanten	
Gent. — Het « Muziek van de Kulders » is verdwenen. M. D.	13
Elst. Nederbrakel. — Volksspelen. R. v. d. L.	13
Gent. — Ons tweemaandelijks Liedje: Klacht Koer 99. R. Vankenhove	15
Gentbrugge. — Poppentoneel « Festival ». Red.	16
Watervliet. — Toneelvereniging « Lust naar Kunst ». Red.	17
St.-Denijs-Westrem. — Toneelkring « Kunst Veredelt »	17
St.-Denijs-Westrem. — Wederoprichting Rederijkerskamer « De Loof- blomme ». Red.	18
Paardenomgangingen. T.V.-uitzending. M. D.	18
Gentse liederen. Radiouitzending. M. D.	19
Vragen van Lezers	
Wie kent onderstaande volksliederen? R. Vankenhove	19
Bondsnieuws	
In memoriam Dr. J. Goossenaerts. Red.	20
Prof. Dr. K. C. Peeters zestig jaar! Red.	20
Museum	
Activiteit van het Museum in 1963. J. Boes	21
Bibliotheek	
Reglement voor de leendienst. R. H.	21
Boekbespreking	
<i>Ulrich Riemerschmidt</i> . Weihnachten, Kult und Brauch — einst und jetzt. (R. Haescryn)	22
<i>Prof. Dr. T. Van Baaren</i> . Dans en Religie. (R. v. d. L.)	23
<i>István Ráth-Végh</i> . Schwarze Chronik. (M. Daem)	23
DIENST VOOR VOLKSKUNDIGE OPZOEKINGEN	
M. VAN WESEMAEL. Over oude nieuwjaarswensen hier en elders	24

Kroniek van de studie van het volksverhaal (I)

In de jongste jaargangen van Oostvlaamsche Zanten werd meermaals de aandacht gevestigd op de belangrijkheid van het volksverhaal als studieobject. De inhoudstafels zijn welsprekend genoeg om te bewijzen dat de vertelselschat een groot aantal bladzijden van ons tijdschrift in beslag nam (1). Niet alleen de zanten en publikaties van de Dienst voor Folkloristische Opzoekingen stonden in dienst van het volksverhaal. Ook de boekbespreking en de algemene bijdragen over nationale en internationale studiecongressen hebben een steentje willen bijbrengen om de wetenschappelijke waarde van het volksverhaal in een klaarder daglicht te stellen en de studie ervan te verantwoorden en te bevorderen.

Meermaals werden oproepen gericht tot de volkskundigen voor samenwerking. Herinnerend aan de besluiten van het internationaal studiecongres te Antwerpen in 1962 (2) is het de bedoeling van de redactie met deze kroniek regelmatig alle werken aan de lezers voor te stellen, die zij ter recensie heeft ontvangen en die handelen over een of meer aspecten van de studie van het volksverhaal.

* * *

De vereniging **Gesellschaft zur Pflege des Märchengutes der Europäischen Völker** liet in 1961 Band 2 verschijnen van haar uitgaven, getiteld **Märchen der Europäischen Völker, unveröffentliche Quellen**, door **KARL SCHULTE KEMMINGHAUSEN** en **GEORG HULLEN** (3).

Onze medewerker, de hr. A. Van Hageland, heeft in een vorige rubriek van onze boekbespreking een uitvoerig artikel gewijd aan de uitgave van Band I: sprookjes uit Frankrijk en Duitsland. Hij vestigde de aandacht op de doelstelling van deze uitgaven, n.l. trachten te bewijzen aan de hand van volksvertellingen, dat er tussen de Europese volkeren een algemene geestesovereenstemming bestaat (4).

Voor Nederlandstalige lezers kan het woord « Märchen » soms misleidend zijn. In het Duits bedoelt men hiermede niet alleen het woord « sprookje » maar alle volksverhalen die betiteld worden als: geschiedenissen, verhalen, vertellingen, legenden en sagen. Bijgevolg heeft « Märchen » niet altijd de betekenis van wat we het zuivere sprookje zouden noemen.

(1) F. VAN ES, Inhoudstafel op Oostvlaamsche Zanten (1926-1950) Deel I, blz. 35. Idem (1951-1962) Deel II, blz. 22.

(2) R. HAESERYN, Internationale samenwerking op het gebied van de studie van het volksverhaal, Oostvl. Zanten, jg. 37 (1962), blz. 236.

(3) Karl SCHULTE KEMMINGHAUSEN & Georg HULLEN, Märchen der Europäischen Völker, unveröffentliche Quellen, Band 2, Aschendorffsche Verlagsbuchhandlung Münster, 1961, 248 blz. Prijs: 17,80 DM gekart., linnenband 19,80 DM.

(4) Recensie van *Begegnung der Völker im Märchen*, Band I, Frankreich-Deutschland, 1961, in Oostvl. Zanten, 38e jg. (1963), nr. 3, blz. 123-124.

In de reeks « **Märchen der Europäischen Völker** » komen thans aan de beurt: Oostenrijk, België, Ierland, Griekenland, Spanje, Finland, Frankrijk, Duitsland, Engeland, Zwitserland, Italië, Zweden, U.S.S.R. en Yoegoslavië. De « Märchen » zijn geput uit bronnen die nog niet gekend zijn; ze worden verhaald in de oorspronkelijke volkstaal en gevolgd door een Duitse vertaling. Het ligt in de bedoeling van de auteurs het meest representatieve sprookje van elk land weer te geven.

Als vertegenwoordigers van het volksverhaal in België (blz. 16-28) worden volgende onuitgegeven legenden en sprookjes gepubliceerd. Voor Vlaanderen komt de legende aan de beurt van **Bryggja, de zieneresse van het eiland Wulpen**, opgetekend door Marcel VAN DE VELDE en nadien verschenen in zijn bundel **Legenden van Brugge tot het Zwin** (5).

Persoonlijk vinden we die keuze min gelukkig omdat het motief niet zo representatief is voor het Vlaamse sprookje. We vermoeden dat er waardevoller schatten te vinden waren in talrijke licentiaatsverhandelingen die nog niet gepubliceerd werden en die we ook erkennen als onbekend bronnenmateriaal.

Het motief van het Waals sprookje is in Vlaanderen ook verspreid. Het is het verhaal van een jongeling die onmogelijke werken moet uitvoeren om de hand van de koningsdochter te krijgen; hij slaagt hierin dank zij de toverstok die hij kreeg van een oud vrouwtje. Het motief is gekatalogeerd onder nr. 851 in het inventaris *Aarne-Thompson*. Het tweede Waals sprookje stamt uit de dierenwereld en is eveneens in Vlaanderen gekend. Het staat gekatalogeerd in *Aarne-Thompson* onder nr. 2.015. Het verheugt ons hier de naam van Dr. Roger PINON te mogen vermelden als de zanter van deze Waalse sprookjes. Deze bekende volkskundige, lid van de Bond der Oostvlaamse Volkskundigen, verleent zijn gezaghebbende medewerking aan het tijdschrift *FABULA*. (6)

Vele sprookjes van de andere landen opgenomen in **Märchen der Europäischen Völker** zijn ook in Vlaanderen bekend. De motieven ervan werden gekatalogeerd in het inventaris van sprookjesmotieven. Op internationaal plan wordt aan deze uitgave een bijzondere betekenis gehecht omdat de sprookjes werden opgetekend in de volkstaal. Naar inhoud en vorm bieden ze de elementen voor vergelijkende studie. Met belangstelling zien we uit naar de volgende publikaties die door de vereniging in het vooruitzicht worden gesteld over het sprookje bij de Europese volkeren.

* * *

Aansluitend bij voorgaande boekbespreking keren we even terug tot het bundeltje **Legenden van Brugge tot het Zwin**.

De auteur, Marcel VAN DE VELDE, is een geboren Bruggeling. Zijn veertig jaar verblijf in Nederland, reizen in het buitenland,

(5) Marcel VAN DE VELDE, *Legenden van Brugge tot het Zwin*. Pocketreeks der literaire Tafelstonden. Brugge 1962, blz. 70. Prijs: 30 F.

(6) *FABULA*, Zeitschrift für Erzählforschung, herausgegeben von Kurt RANKE, Verlag W. De Gruyter en Co, Berlin 1958 — (in 1963 de 6e jaargang). Aanwezig in het Seminarie Volkskunde van de Gentse Universiteit.

hebben de tover van het Zwin in zijn Brugse ziel niet vermogen uit te roeien. De legenden van Brugge tot het Zwin gaan grotendeels terug op verhalen van Johannes Warnits (° Lübeck 1797, † Brugge 1871). Hij was een zeeman, een echt sproken- en sagenverteller. Zijn dochter, Celestine Warnits (1840-1923) erfde van haar vader een schat van sprookjes en de kunst deze te vertellen. Uit haar mond noteerde de schrijver een schat van verhalen herkomstig van de landen aan de Oostzee, van de Friese en Nederlandse eilanden, van Zeeland en van onze Vlaamse kust.

Een gedeelte uit deze schat van honderdvijftig verhalen werd een twintigtal jaren geleden gepubliceerd in Nederlandse tijdschriften. Het boekje **Legenden van Brugge tot het Zwin** werd gewijd aan veertien sprookjes die betrekking hebben op het Zwin, Damme en Brugge. Zeer in het bijzonder vestigen we de aandacht op « **Bryggja, de zieneresse van het eiland Wulpen** » dat als representatief sprookje voor Vlaanderen geciteerd wordt in **Märchen der Europäischen Völker**, Band 2 (3).

De auteur heeft m.i. de volkskunde willen gebruiken als middel om een literair doel te bereiken. Voor Marcel VAN DE VELDE zijn deze legenden droombeelden uit het verleden. De verhalen hebben hun waarde voor de volkskunde in 't algemeen en voor de regionale heemkunde in het bijzonder. De lectuur kunnen we aanbevelen.

* * *

Wanneer in het jaar 1825 de eerste verzameling Ierse vertellingen verscheen te Londen onder de titel « **Fairy legends and traditions of the South of Ireland** » verzameld en uitgegeven door *Crofton Croker*, had deze gebeurtenis voor de Gebr. Grimm een buitengewone betekenis. In deze vertellingen, sagen en sprookjes ontdekte men de oudste bronnen voor de studie van de Keltische-Ierse volksaard. In 1926 werden ze door de de Gebr. GRIMM in het Duits vertaald en bij Fleischer te Leipzig uitgegeven.

In alle landen van de wereld bestaan verhalen over elfen. Het zijn wezens die zich gelijktijdig intercontinentaal, interplanetair en intermaritiem voelen. Verhalen over elfen zijn gemeenschappelijk cultuurbezit van alle volkeren. Maar nergens zijn ze zo innig verbonden met het volk zelf als bij de Ieren.

In 1962 verscheen een nieuwe uitgave van Ierse sprookjes, vertaald en gecommentarieerd door de Gebroeders GRIMM. (7)

Irische Elfenmärchen wordt voorafgegaan door een Inleiding (blz. 11-63) die een synthese vormt van wat er over elfen kan gezegd worden. Men vindt er de namen in terug die elfen dragen in Ierland (o.a. Cluricaun, Banshi, Phuka) en in Schotland (Doane Shi). De wezenskenmerken zelf van elfen, zoals ze af te leiden zijn uit vertellingen, sprookjes en sagen, worden breedvoerig be-

(7) **Irische Elfenmärchen**. Übersetzt und eingeleitet von den Brüdern GRIMM. Verlag Freies Geistesleben, Stuttgart, 1962, 223 blz. Prijs: DM 9,80.

handeld met betrekking tot : oorsprong, ondergang, kledij, woning, taal, voeding, levenswijze, geheime machten en kunstvaardigheden, karakter, verhouding tot de mens, vijandige gezindheid, elfendieren, heksen en boze geesten.

De vertellingen zelf, 26 in aantal, nemen het leeuwenaandeel van deze uitgave in beslag (blz. 67-218). De motieven zijn bekend en hebben hun plaats in de katalogering voor wetenschappelijk onderzoek.

Het slotwoord voor deze heruitgave van **Irische Elfenmärchen** (blz. 219-223), geschreven door Konrad SANDKÜHLER, geeft een overzicht van literaire Ierse uitgaven en hun auteurs. De vrijheidsstrijd van de Ieren wordt hierbij niet vergeten. Wanneer de Ieren, in 1921, het zelfbestuur in handen kregen, hebben de gezagdragers niet gearzeld om de waarde van de volkscultuur te herwaarderen. Aan een officieel organisme werd de vrijwaring en verdediging van de volkskunde opgedragen door de stichting van de « **Irish Folklore Commission** ». In 1928 werd de « **Folklore of Ireland Society** » door *Seamus O'Duilearga* in 't leven geroepen, en het tijdschrift « **BÉALOIDAS** » (8) uitgegeven. Langs die weg worden nog verhalen gezant; die verteld en gepubliceerd worden in de Ierse taal. De volkskunde wordt aangewend om de oude moedertaal, als dé taal voor heel Ierland, in eer te herstellen.

We kunnen van Irische Elfenmärchen geen afscheid nemen zonder de nadruk te leggen op de methodiek. Belangstellenden in vertellingen, sprookjes en sagen vinden in het boek het zalige genoeg en enkele uurtjes te vermeien in het elfenrijk. Volkskundigen zullen eveneens dit genoeg smaken en zullen er bovendien uit leren wat methodiek betekent voor de studie van de volkskunde.

* * *

Een interessante studie verscheen over het dier in het Noorse sprookje (9). Ze werd voorgedragen aan de Universiteit te München, in de fakulteit diergeneeskunde door Prof. Dr. I. GYLSTORFF-SASZENHOFF. De auteur is evenzeer vertrouwd met de betekenis van het sprookje als met de dieren die erin optreden.

Het inleidend woord beklemtoont de waarde van het sprookje met betrekking tot de kennis van het volkswezen en de volksziel. Hiervoor doet hij een beroep op namen van gekende specialisten : *Max Lüthi, W. Peuckert, L. Röhrich, A. Aarne* en *Jan de Vries* met een aanvullende uitgebreide bibliografie over het behandelde onderwerp.

In het Noorden is de gemeenschap tussen mens en dier niets buitengewoon in het sprookje. De geboren mensenkinderen, die

(8) De Bond van Oostvlaamse Volkskundigen staat in ruilbetrekking met deze organisatie en zijn bibliotheek bezit het tijdschrift *Béaloidas*.

(9) Prof. Dr. Irmgard GYLSTORFF-SASZENHOFF, *Tiere in Nordischen Volksmärchen*. Max Hueber Verlag München, 1962, 18 blz. Reihe : *Acta Humaniora*, Heft 2. Prijs : DM 1,80.

een dier als vader of moeder hebben, overtreffen in kracht alle andere menselijke wezens. Deze gemeenschap, of dit huwelijk, is bekend in de mythologie (Poly-ponte) en in de Wikingsage. Hierbij hoort ook het verstaan van de dieretaal.

De verhouding mens-dier komt in het Noorse sprookje in een ander daglicht te staan wanneer men aanneemt dat het christendom pas laat zijn intrede deed in deze landen en dan het verpersoonlijken van dieren bekampte in zijn leerstellingen.

De dieren hebben hun natuurlijke kleur. Zijn ze heel bijzonder dan zijn ze wit of zwart; rood is de geliefde kleur bij kinderen. Hun gestalte is normaal, — geen dwergen, geen reuzen —, zij bezitten echter enorme kracht en energie.

Het motief van de veranderde mens als dierebruid treedt sterk op de voorgrond in het Noorse sprookje. Duizenden varianten komen voor in de vorm van hond, beer, zwaan, paard, hert, slang, duif, enz.

Prof. Dr. Irmgard GYLSTORFF-SASZENHOFF komt tot het algemeen besluit dat het sprookje thuishoort in de droomwereld van ieder volk. De manier waarop het verhaald wordt is een spiegel van dit volk. Via het sprookje leerde de auteur ons de Noorse mens en het dier ontdekken.

* * *

Onze mederedacteur Dr. R. Haeseryn bracht in Oostvlaamse Zanten verslag uit over de Internationale samenwerking op het gebied van de studie van het volksverhaal. (10)

Thans is het verslag van de zittingen van de « Internationale Vereniging voor het Onderzoek van het Volksverhaal » te Antwerpen van 6 tot 8 september 1962, door de zorgen van Prof. Dr. K. C. Peeters, de voortreffelijke gastheer, in druk verschenen(11).

Naast de woorden van welkom en begroeting en een verslag van de slotzitting werden de uitgebrachte referaten in extenso gedrukt. Daarom hier een beknopt overzicht van de inhoud :

K. C. PEETERS (Antwerp)

d'un plan de classification aux résultats de recherches de légendes profanes par des étudiants de l'Université de Louvain	p. 13-31
L. SIMONSUURI (Helsinki), Ueber das finnische, nordische und internationale Sagenverzeichnis	p. 32-36
C.-H. TILLHAGEN (Stockholm), Der internationale Sagenkatalog.	p. 37-40
L. BØDKER (København), Bericht über Sagenregistrierung	p. 41-42
W. D. HAND (Los Angeles), Ein Katalog der amerikanischen Sagen	p. 43-48
J. R. W. SINNINGHE (Breda), Le catalogue des légendes néerlandaises en tant que catalogue international	p. 49-54
J. JECH (Praha), Tschechische Versuche um Klassifizierung und Katalogisierung der Volkssagen	p. 55-65

(10) Zie voetnoot nr. 2.

(11) Tagung der « International Society for Folk-Narrative Research » in Antwerp 1963, 103 blz. Prijs: 250 F.

- L. DEGH (Budapest), A systematic Ordering of the Hungarian Legends p. 66-74
- O. SIROVATKA (Brno), Bemerkungen zum Katalog der Tschechischen Bergmannssagen p. 75-77
- I. M. GREVERUS (Marburg a.d. Lahn), Thema und Motiv. Zu einem Index der deutschsprachigen Bergmannssagen p. 78-85
- G. BURDE-SCHNEIDEWIND (Berlin), Bericht über eine vorbereitende Besprechung für deutschen Sagenkatalog p. 86-91

Het hoofdthema van het programma was het opmaken van nationale sagenkatalogen en het bespreken van het internationaal typenregister van volksagen.

Het verslag — opgesteld in het Frans, Engels en Duits — is een waardevol werkdocument voor de volkskundige die zich vertrouwd wil maken met het sagenonderzoek. Het is een onmisbaar studieboek omdat het eenheid brengt in de verscheidenheid van van terminologie: sprookje, sage, legende en anekdoten en meteen de synthese bevat van het probleem « catalogeren ».

M. DAEM

Folkloristische dansen

Wij achten de studie van zogenaamde modeverschijnselen als de « Twist », welke over gans de wereld — van New York tot Tokio over Brussel en Moskou — een ware dansepidemie heeft verwekt, zo belangrijk als deze van de ritueel-vastgelegde oude volksdansen, die door schuttersgilden en jeugdgroepen zo getrouw mogelijk worden bewaard.

Betekent dit, dat we alle moderne dansen folkloristisch even belangrijk achten als de Zevensprong? Niet wanneer het commerciële naäperijen betreft die slechts een zeer kortstondig bestaan kennen en het volksleven slechts matig beroeren, zoals de Bosa Nova, de Mache-Potatoes en de Madison. Maar wanneer we daarentegen nagaan, wat de Twist maandenlang — we zeggen bijna: jarenlang — voor miljoenen mensen is geweest en nog is (want zijn populariteit is nog lang niet uitgestorven), kunnen we dit fenomeen niet zonder meer als een vorm van « kultuurschande » opzijschuiven. De volkskundige heeft zich trouwens niet als paladijn voor het één noch voor het ander op te gooien en zal zich niet om een esthetische waardebeëpalng bekommeren. Dat laten we over aan pedagogen en choreografen. Voor ons telt in de eerste plaats de wijze, waarop door het volksleven — dus de volksmensen — op zulke nieuwe verschijnselen wordt gereageerd. En die reactie heeft elk van ons met eigen ogen en van nabij (misschien zelfs, o shocking!, als deelnemer) kunnen volgen.

De oorzaak van deze overweldigende populariteit (een unicum in de dans van de jongste decennia) is doodeenvoudig, dat zowel het ritme als de niet zeer moeilijke bewegingen, waarbij zelfs aan de improvisatie en de persoonlijke expressies een zekere vrijheid werd gelaten, miljoenen mensen op net dezelfde wijze hebben aangesproken. Deze dans en de begeleidende muziek, waarbij we vooral het ritme in ogenschouw moeten nemen, heeft in al die mensen iets aan het trillen gebracht. Een snaar, die ze allen in zich droegen, ongeacht hun huidskleur, milieu en opvoeding. We spraken van « epidemie ». Vanzelfsprekend was dat woord symbolisch bedoeld. Anderen evenwel, uitgaande van andere normen, namen letterlijk de wapens op tegen de Twist als « opwekker van dierlijke instinkten », net zoals men destijds de Polka als een duivelse dans heeft beschouwd.

Die vinnige ketterjacht is van belang! Men kan ze trouwens doorheen gans de geschiedenis van de dans terugvinden en vermits onze vriend Ernest Claes meent dat « het steeds maar wilder zal gaan » (zonder daaraan per se een pejoratieve betekenis te hechten), zal die kettingreactie ook in de toekomst nog wel van zich laten horen.

Citeren we hierna een artikel uit « De Standaard » van 6.7.1963 onder de titel : « **Twist verbieden als verdovingsmiddel ?** »

Eerst in vetjes : « De twist is verantwoordelijk voor de kollektieve uitspattingen waaraan zijn beoefenaars zich geregeld te buiten gaan. Dit is de mening, zowel van een Franse etnoloog als van een psychoanalist. »

En dan de feiten, of hetgeen men zo noemen kan : « Professor Richardin, expert op gebied van primitieve musicologie, noemt de twist een anakronisme, bekeken vanuit zuiver wetenschappelijk standpunt. Het is de volledige terugkeer naar de bronnen, naar het diepere wezen van de dans. De primitieve volkeren evenals de mens der voorhistorische tijden, dansten niet om een teveel aan energie kwijt te raken, zij dansten integendeel om een kollektieve prikkel te verwekken met een welbepaald doel : oorlogsdansen, jachtdansen, inwijdingsdansen, enz. Om de dansers in een toestand te brengen waarin zij écht wild worden, ongevoelig voor angst, pijn, gevoelens, werden zeer eenvoudige middelen gebruikt : een onderhouden ritme, gehuil en kreten die de oren doen suizen, ruwe en bruiske gebaren die gedurende uren werden volgehouden zonder variatie. Dit is, mijn inziens, de volmaakte definitie van de twist. In de geschiedenis van alle beschavingen tekent zich een evolutie af naar steeds ingewikkelder wordende dansbewegingen. Zelfs de invloed van de meer primitieve dansen van de Amerikaanse negers op de westerse dans heeft daaraan geen afbreuk gedaan. Maar de twist betekent de radikale breuk. Hij is van een dierlijke eenvoud. Hij herinnert aan de tam-tams der achterlijkste volksstammen. Hij stompt af en mondt uit in een toestand van geestelijke verdoving. »

Interpoleren wij hier een paar opmerkingen. Vooreerst: het schijnt ons toe dat de auteur zelf die woorden na een partijtje twist heeft neergepend. Want het is onjuist dat alleen de zeer eenvoudige middelen, door hem genoemd, de dansers in de gewenste stemming brachten. Hij vergeet het voornaamste element: **de geestesgesteltenis** eigen aan een bepaald tijdperk, een bepaalde groep, dus aan de individuen levende onder die door tijd en ruimte bepaalde geestesgesteltenis. Hierop verder gaande ligt het voor de hand, dat de mentaliteit van de primitieve dansers en die van de hedendaagse twisters, onder invloed van tijd en milieu, onmogelijk precies dezelfde kan zijn. Maar wél — en hier ligt de knoop — brengt de twist in het onderbewustzijn van de dansers datgene aan het trillen, dat in geest of hart of ziel, of noem het zoals U wil, van de twintigeeuwse mens is overgebleven van de primitieve mens. En het is niet zo moeilijk voorbeelden aan te halen om het feit te bewijzen, dat er onder het laagje beschaving voor heel wat primitiviteit plaats werd gelaten. En het ware te hopen, dat deze zich op niet erger wijze tot losbarsting bracht, dan door de arm- en beenbewegingen van de twist. Het is niet de twist op zichzelf, die de « kollektieve prikkel » verwekt, maar wel datgene dat in ons aan primitiviteit is overgebleven en langsheen de twist een geschikte uitlaatklep vindt. Professor Richardin verwacht oorzaak met middel.

Evenmin kunnen we onverdeeld onze instemming betonen met hetgeen we verder lezen: « Dr. Pachard, psycho-analist, noemt het gevaarlijkste element in de twist de elektrische gitaar. De klanken die erdoor worden voortgebracht hebben een verlamme invloed op de menselijke hersens. « Het IK van de danser wordt weggevaagd. Hij neemt deel aan de kollektieve hysterie en levert zich over aan daden die hij in normale omstandigheden niet zou kunnen bedrijven. »

We veroorloven ons, ook hiervoor de schouders op te halen. Het is niet de twist, die de mens tot daden overhaalt « die hij in normale omstandigheden niet zou kunnen bedrijven » maar wel het dierlijke dat in ons schuilt en dat slechts op een gelegenheid wacht, élke gelegenheid (een opstootje, een staking, een toestand van machtsoverheersing, oorlog, een terechtstelling en wat weet ik al) om onze stelling te beklemtonen, dat — individueel bekeken — de beschaving slechts een etiket is. Er zijn wellicht nog honderduizenden jaren nodig om de menselijke essentie in zoverre te wijzigen, dat zulks niet meer het geval zal zijn. Maar hier komen we bijna op het terrein van de science-fiction...

Dr. Pachard vraagt zich uiteindelijk af, of de twist niet beter zou verboden worden, evenals het gebruik van verdovingsmiddelen verboden werd. Ook dit is praat voor de vaak van mensen, die het contact met het sociale leven en met de mogelijkheden, welke de realiteit biedt, verloren hebben. Alleen reeds de idee opperen, dat de twist officieel zou kunnen verboden worden, is o.i. voldoende om zulke psychologen tot kamergeleerden te bestempelen.

Zien zij dan niet de volstreckte onmogelijkheid in van zulke verbodsmaatregel? Beseffen zij niet, dat zulk verbod (in de veronderstelling dat er politici zouden gevonden worden om zulke wet te stemmen) integendeel zou volstaan om de klandestiene en, we aarzelen niet het te zeggen, ook de openlijke beoefening van zulke dansen nog beduidend aan te wakkeren? Geven zij er zich reukenschap van, welke reactie zulke aktie zou teweegbrengen?

Waarom deze beschouwingen? Omdat we ze als inleiding wilden laten dienen voor de bespreking van een recent Frans werk, dat zowel door zijn fraaie uitgave als zijn degelijke materie heel wat sukses oogst: « **Le Folklore et la Danse.** » (1)

Ook in Frankrijk kent de beoefening van de volkskunde sedert een paar jaren een nieuwe bloei. Vandaar de steeds groeiende officiële waardering ten opzichte van een reus als Claude Seignolle b.v. De Fransen, in een geest van begrijpelijk en bekend chauvinisme, beschouwen die belangstelling als een soort van protest: nu de grenzen steeds meer geopend worden naar een Europese éénwording, keren de Fransen, in hun drang naar kompensatie voor dat feit, in de geest naar hun provincie en geboorteplaats terug, om zich vast te klemmen aan de herinneringen aan « de goede oude tijd ». Een verschijnsel dat ook elders, op een bepaalde leeftijd, een bijna biologische noodzaak wordt...

De Fransen houden er evenwel rekening mee, dat de volkskundige praktisch alle menselijke aktiviteiten in zijn arbeidsveld en belangstellingsfeer moet betrekken. Nu was er ginds op heel wat van die aktiviteiten reeds enig licht geworpen. Maar de dans had nog geen historicus gevonden. Dit werd dan Maurice A.L. LOUIS, professor in de etnografie aan de « Ecole Supérieure d'Etudes Chorégraphiques de Paris », Vice-President van de « Association Internationale des critiques de la danse » en animator van talrijke folkloristische groepen.

Zeggen we reeds dadelijk, dat zijn lijvige studie geen banaal kompilatiewerk is geworden. De auteur heeft talrijke nieuwe elementen bijgebracht, vooral met betrekking tot de oorsprong van de volksdansen. In zijn hoedanigheid van specialist inzake voorhistorie (hij was destijds belast met zulke kursus aan de Faculteit der Letteren te Montpellier), heeft hij niet gearzeld stroomopwaarts te roeien om de oudste bronnen van de dans op te zoeken, en deze dan, langs oudheid en middeleeuwen, te volgen tot in onze tijd. Hij is erin geslaagd, het verschijnsel van de dans te ontleden in zijn verschillende elementen, en deze dan hun respektieve rol, invloed en vooral waarde te belichten. Hij heeft getracht het oude, thans vergeten en symbolische bij die dansen te verduidelijken en precies te situeren waar de kern ligt bij de zwaard-, paarden- en satanische dansen. Waarbij hij telkens van een zeldzaam, zorgvuldig gekozen illustratiemateriaal heeft gebruik gemaakt.

(1) M. Louis: *Le Folklore et la Danse*, Editions Maisonneuve et Larose, 11, rue Victor-Cousin, Paris 5e. 408 blz., ill., prijs geb. NF 75,-.

**Kaarsendans
in Nederland**

(Uit :
Le Folklore
et la Danse »
van M. Louis)

Het resultaat is van die aard, dat dit boek zich niet alleen als vanzelfsprekend richt tot de volkskundigen, de leiders en leden van volksdansgroepen, maar ook tot al degenen die belang stellen in de mens en zijn spontane en ook artistieke gedragingen. Want er is niet alleen psychiatrie mee gemoeid...

Wij kunnen in het bestek van deze bijdrage onmogelijk bij elk hoofdstuk stilstaan. De inhoudstafel roept praktisch alle aspecten van de dans voor U op: zijn voorhistorische oorsprong (wellicht het meest passionante hoofdstuk), folkloristische dansen en volksdansen (ja, er is inderdaad, zoals de auteur zegt, enig onderscheid!), de volksdansen in de middeleeuwen, meidansen en satanische dansen, paarden- en vuurdansen, zwaarddansen (in de Britse eilanden, het Iberisch schiereiland, de Germaanse landen enz.), vormen en evolutie van de volksdans enz. Waarbij we dan nog, als curiosum, een bijvoegsel krijgen onder de titel « La Carole Médiévale, d'après Margit Sahlin », samenvatting van een doctoraatstesis gewijd aan deze « met zang begeleide rondedansen ». Zoals het hoort, is er een uitvoerige internationale bibliografie. De Nederlandse gegevens werden door de schrijver denkkelijk aan Duitse werken ontleend. Hij citeert nochtans ook de in de kollektie « Handbooks of European Dances » (Londen) gepubliceerde studie van R. Pinon en G. Jamar: « Dances of Belgium ». De index is onderverdeeld in « Bibliografische en Historische gegevens », « Eigennamen en Auteursnamen » en « Geografische namen. »

Ook deze studie werd geschreven, uitgaande van de overtuiging, dat de ware volkskundige zich niet langer kan beperken tot het verzamelen en klasseren van gegevens in historisch verband, maar — in het kader van een historische uiteenzetting als het niet anders kan — plaats moet verlenen aan psychologische en sociologische gegevens, behoorlijk uitgediept, zodat de waarlijk wetenschappelijke kenmerken ervan zo duidelijk in het licht worden gesteld, dat alleen iemand die bezielde is met kwade trouw, het wetenschappelijk karakter van de moderne volkskunde nog zou durven betwisten.

Persoonlijk hebben we steeds als maatstaf gesteld voor een waardige volkskundige studie, dat de lezer — zelfs indien hij terzake een specialist is — zich na lezing rijker moet voelen, dat hem een idee moet getroffen hebben en wellicht een ander idee in hem wakker geroepen. Het boek van M. Louis, voor wie de tijd wil nemen het aandachtig te lezen, voldoet ruimschoots aan deze vereiste.

A. VAN HAGELAND

Zoeken en Zanten

in vele boeken, langs alle kanten

GENT. — Het « Muziek van de Kuldere » is verdwenen

Met weemoed in het hart hebben de Gentenaars afscheid genomen van het Muziek van de Kuldere in juli j.l.

Het muziekkorps werd opgericht in 1858 en speelde zijn eerste concert op de Koornmarkt in 1873. Sindsdien bleven ze vergroeid met het stadsbeeld en haar feestelijkheden.

De naam « kulder » is ontleend aan het kledingstuk dat de weesjongen droeg, het was gemaakt uit donker blauw laken, kulder genoemd. Sinds 1864 werd de naam van het kledingstuk vereenzelvigd met de weesjongen zelf.

Tijdens onze Goudag op 6 oktober 1963 bracht de heer R. Vankenhove een hulde aan de weeskinderen van het modern Tehuis « Prins Filip » (1).

In onze tijd van nieuwe opvoedingsmethoden lijkt het wel verantwoord meer aandacht te besteden aan het opvoedend element voor onze weesjongens dan aan het folkloristisch aspect van opstappende musici.

De naam van « kulderkens » was zo innig verbonden met het muziekkorps. Het verdwijnen van het muziek zal er wellicht ook toe bijdragen om de naam van « kulderkes » te laten behoren tot het verleden van de Gentse woordenschat.

M. D.

ELST. NEDERBRAKEL. — Volksspelen (2)

Djaby

Na het inhalen van de oogst paste er pret en jolijt bij de boer en de knechten en de meiden. Ze dronken jenever, praatten weldra luider en met heftiger gebaren en eindelijk geraakten ze aan de dans.

Djeef had zijn viool uitgehaald om tot de dans aan te vuren. Hij begon met :

*Pastorij
Leid ze bij
Heel allene
Heel allene*

*Pastorij
Leid ze bij
Ach, mijn lief
kom weer bij mij.*

Dan kwamen polka, polka mazurka, varsovicum, een wals en om te eindigen een galop aan de beurt.

Vóór het scheiden gingen ze nog de « djaby » spelen. Ze zetten drie stoelen in rechte lijn, op een afstand van 60 cm van elkaar. Drie deelnemers achtervolgen mekaar zigzagsgewijze tussen de stoelen. De laatste persoon komt telkens achter de tweede stoel terug. In het begin gaat de stap geregeld op maat. De omstaanders zingen :

*Den djaby die is er nen dief, dief, dief,
Den djaby die heeft er gestolen!*

(1) Oostvlaamse Zanten, 38e jg. (1963), nr. 6, blz. 346.

(2) Uittreksel uit « Cileke, de dochter van de Profeet ». Onuitgegeven verhaal door Remi GISELINCK, hoofdonderwijzer te Zegelsem (* te Opbrakel in 1864, † 1947). Deze gegevens vormen geen innerlijk deel van het verhaal, maar gelden als verklarende voetnoten. Voor volkskundigen hebben ze de waarde van kostbare zanten in de zuivere betekenis van het woord.

eerst met maat, daarna voortdurend sneller. In dezelfde graad verhaast de stap van de lopers, tot één van hen 'n fout begaat. Hij wordt als onbeheilig uitgelachen en het spel begint opnieuw.

Lol en jolijt stegen wellicht zo fel, dat er nog andere spelen bijkwamen, b.v. stokkepaard rijden, Zottegem luiden, Malbroek spelen.

Stokkepeerd rijden

Men legt een dikke, stevige stok van omtrent twee meter lang met de uiteinden op de bovenste leuning van twee stoelen. Een persoon zet zich als ruiter op de stok met de benen erover gekruist. Hij houdt een bezemsteel in de hand, waarmee hij op de grond steunt, zodat hij niet vallen kan. Vóór en achter hem hangt een omstaander een voorwerp, gewoonlijk een klak of een muts, op iedere stoel; de ruiter moet het hoofddekseel er met zijn steunstok afslaan.

Het gebeurt zeer dikwijls, tijdens het slaan, dat de ruiter het evenwicht verliest en met zijn achterste hard de grond kust, tot lol van de toeschouwers.

Zottegem luiden

Twee personen leggen zich, met het aangezicht naar de lucht, op de grond naast mekaar, de ene met het hoofd aan de voeten van de andere. Een van beide steekt zijn benen in de hoogte, terwijl de andere naast hem met volle hand op zijn achterste slaat. Ze heffen om de beurt de benen in de hoogte, zonder 't slaan te vergeten, terwijl de overigen het uitschateren van het lachen en zingen:

*En guerre, en guerre, en guerre, t'en guerre,
En guerre, en guerre, t'en guerre.*

Klokke luiden

Een ander spel was klokke luiden. Men bindt een tamelijk grote handdoek rond de benen op kniehoogte. Tussen de opening steekt men een pollepel en draait deze enkele keren tussen de benen rond. Op buikhoogte houdt men een dekseel van drankmarmiet of ander geruchtmakend voorwerp. Door het strekken naar buiten van de benen slaat de lepel tegen de schijf. Zo wordt een of ander drinklied begeleid.

Malbroek spelen

Een persoon die de naam Malborough krijgt, legt zich als dood op zijn rug op de grond. De overigen zingen:

*Malbroek en is nog niet dood
Malbroek en is nog niet dood
Hij zal nog levendig werren (worden)
Milongton, Milongton, Milongterre.
Hij zal nog levendig werren
Malbroek 'n is nog niet dood.*

Een van de kijkers treedt nader, neemt de schijn-dode bij de hand, beweegt die en dan blijft ze bewegen; vervolgens de andere hand, het ene been, het andere been en het hoofd. Het betekent een gek vertoon, de genaamde Malbroek op de grond te zien spartelen, zwaaien, zwenken en wenken, knoeien en knikken. Eindelijk raakt iemand het lichaam aan. De man springt fluks recht en men zingt:

Malbroek is were levend.

De pret duurde dikwijls tot middernacht en later.

Bij het spel Malbroek-spelen hoort een vergelijking met het spel djilleke of dzilleke leeft nog, de persoonsnaam van Gilles (1).

Dzilleke is een brandend lucifertje, een brandend kaarsje, enz.

De spelers zitten in een kring en 't brandend voorwerpje gaat van hand tot hand. « Djilleke leeft nog » zegt een speler zolang het brandt. « Djilleke sterft » als het begint uit te gaan. « Djilleke is dood » als het uitgebrand is.

Wie het dode Djilleke in handen houdt is verloren (2).

R. v. d. L.

GENT. — Ons tweemaandelijks liedje : Klacht Koer 99

't Gebeurde zó: wij werden met enkele vrienden gevraagd om de 1.500ste vertoning bij te wonen van het Poppenspel Magie uit de Haspelstraat, wat wij natuurlijk met genoegen zouden doen. Door allerlei omstandigheden van tijd, wêer enz., geraakte ik alleen in de Reinaertstraat in de zaal Pat (het spelleke van de Haspelstraat te klein zijnde voor zo'n gelegenheid), waar het mij gegeven was niet alleen een prachtige vertoning bij te wonen (vader, moeder en zontje voerden samen een buitengewoon verdienstelijk programma uit), maar ook te luisteren naar een innig-gemoedelijke feestrede van ons lid Zeer Eerwaarde Heer Vandenbroucke, stichter van het vroeger Spelleke van de Muide. Maar er was ook een intieme sympathieke receptie en daar kwam het tussen de Heer Burgemeester, pastoor Vandenbroucke en mijzelf op het vroeger leven op de oude Brugse Poort, en onder andere op de nu verdwenen Koer Negenennegentig. Voor wie het niet weten, Koer Negenennegentig was één van die oude beruchte citeetjes of puurtses, ginder aan het toenmalig uiteinde der Brugse Poort, waar er negenennegentig huisjes waren (vandaar de naam), waar er waarschijnlijk wel deftige werkmensen woonden, maar waarvan de meeste bewoners de naam hadden van tot het ergste schorremorrie van de stad te behoren. Men vertelde zelfs dat al de zolders van de huisjes in elkander liepen zodat, wanneer de politie of de rijkswacht kwam om een dronkenlap of een ventje mét wat te lange vingers aan te houden, het allerbest mogelijk was dat, terwijl de dienaars der wet aan de ingang van de « Koer » wat werden beziggehouden, de booswicht in kwestie heel gerust van uit zijn nummer 37 veilig en wel in nummer 99 geborgen zat. Geen wonder dus dat, wanneer de Gemeenteraad op 11 november 1901 tot de onteigening en afbraak van Koer Negenennegentig besloot, met het oog op het dóórtrekken van de nieuwe Rooigemlaan naar de nieuwe Hamerbrug, iedereen zich met schrik afvroeg waar al dat gespuis zou proberen opnieuw huisvesting te vinden. Een belangrijke gebeurtenis voor de stad Gent dus. Het valt dan ook niet te verwonderen dat in de « Lokale Revue » van 1902 in het Nieuwe Cirkus : « Onder de Draeke » van den « Dikken Antheunis » en Van Seymortier, een zogezegde volkswrouw (Mw. Boudin-Wante), de « Klacht van Koer 99 » kwam verkondigen.

(1) Dzilleke was een Zegelsemse figuur, een kleine bultenaar, schoenlapper Petrus Troncquo. Hij bewoonde een zeer mooi huisje met strodak op de Kanakendries te Zegelsem. Op dit gehucht, ten huize van Franciscus de Temmerman, bestond een rederijderskamer (1804), « De Konst-minnende Ivercers der Commune van Zegelsem » met de kenspreuk : *Meer tyt iver als intrest. Waere lijde aaneen klest. 't Wit geloov' is altijd best.*

(2) DE COCK en T'ÉIRLINCK, Kinderspel en Kinderlust, VI, blz. 255.

Tot een oprchte verwondering van de aanwezigen gaf ik toen die « Klacht » op de kleine receptie van Magie ten beste. Ik weet daarom niet waarom ik ze aan de lezers van Oostvlaamsche Zanten zou onthouden. Luister maar.

Klacht Koer 99

't Es dus beslist, de râod(1) die heê gesproken,
Koer negen-en-negentig heê 't er gestâon.
Ons pierkens(2) worden al'mâol afgebroken,
Dâorum vergoten wij al meen'gen trâon.

Wij leefdigen zuu gezellig in famielde,
Al was er veel dat 't daglicht moest ontvlien.
Al stool men meer dan kolen en schrabielden,(3)
Politie was 't er toch hâost nuunt(4) te zien.

En âos 't er soms een pinne(5) het dierf wâogen
Op onze koer te spel'n op zijn puut,
Tons was den duts g'heel zeker te beklâogen
Op een, twie, drij die sloeg'n z'hem halfduud.

't Was zuu plezierig al die zatte wijven,
Hâost alle dâogen zat 't er boven op!
Ja veur 'nen niet die gingen ze aan 't kijven
En trokken 't hâor(6) uit mallekâor ze kop!

Mâor neu(7) ès 't uit mee al die gocië lollen,
We vliegen al mee onzen boel op strâot
En meugen neu van 't cen nâor 't ander dâolen(8)
Al deur de schuld van den Gemeenterâod!

En daarmee was het zoveelste krotwoningenkoerke in Gent verdwenen. Waar waren allen heen? Wie zal het ons ooit vertellen?

R. VANKENHOVE

GENTBRUGGE. — Poppentoneel « Festival »

Het poppentoneel « Festival », onder de leiding van Pierre De Wispelaere werd in 1953 te Gentbrugge gesticht. Op 7 maart 1953 werd de eerste openbare voorstelling gegeven. In 1954 nam de groep deel aan het Internationaal Tornooi voor Poppenspel te Aalst en behaalde aldaar in zijn reeks de eerste prijs, waarna hij als enig Belgisch poppenspel tot in de finale kwam. In 1955 richtte poppentoneel « Festival » zelf te Gentbrugge-Ledeberg een Nationaal Tornooi in, waaraan tal van bekende Nederlandstalige poppentheaters hebben deelgenomen. In 1957 werd te Gentbrugge een hele poppenspel-cyclus georganiseerd door deze zelfde groep, die thans uit vier spelende leden bestaat en die niet alleen in een eigen vast

(1) Gemeenteraad; — (2) pierkens = kleine huizekens, maar zo klein als een duivenpier; — (3) schrabielden = kleine nog brandbare kolekens uit de asafval van vuren uitgezocht; — (4) nuunt = nooit; — (5) pinne = agent, zo genoemd naar de stalen pin die vroeger bovenop zijn helm versierde; — (6) hâor = haar; — (7) neu = nu; — (8) dâolen = op den dool gaan.

theater te Gentbrugge optreedt, maar bovendien met sukses voorstellingen inricht in alle hoeken van het Vlaamse land. Samen met enkele andere vooruitstrevende poppentheaters uit Vlaanderen hoopt « Festival » deze geliefde en graaggeziene volkse kunst op een steeds hoger peil te kunnen brengen.

Het poppentoneel « Festival » werd in 1962 bekroond in de Provinciale Paul de Mont-prijs voor poppenspel, die werd toegekend voor het ingezonden stuk « De laatste wil van Koning Honoril », op tekst van Pierre De Wispelaere en Maurice D'Hondt, met medewerking van Ghislaine Impens en Georges Stoops. (Tekst uit programmabrochure XVle PROVINCIALE KULTUURDAG te Gent op 24 nov. 1963).

Het verheugt ons te mogen constateren dat het Provinciebestuur van Oost-Vlaanderen getuigenis aflegt van belangstelling voor deze volkse kunst en deze weet te waarderen door een provinciale prijsvraag.

De redactie van Oostvlaamse Zanten sluit zich aan bij de hulde die gebracht werd aan het poppentoneel « Festival » tijdens de uitreiking van de Provinciale Paul de Mont-prijs voor het poppenspel 1962. We drukken onze hoge waardering uit voor deze verdienstelijke en hoge onderscheiding. Red.

WATERVLIEET. — Toneelvereniging « Lust naar Kunst »

Gesticht op 25 december 1905, was « Lust naar Kunst » van meet af aan de kern van het kulturele leven in de gemeente Watervliet.

In de standregelen, die tot op heden maar weinig wijzigingen ondergingen, bleef de opvoedende taak primeren. Het resultaat was dat een publiek werd gevormd, dat steeds meer smaak kreeg in hoogstaand werk. Op het repertorium verscheen dan ook werk van Ghéon, Timmermans, De Mont, Sherrif, Demers, De Hartog, Hochwälder, Fochi, enz.

Buiten zijn normale toneelprestaties heeft de Kring de leiding van een bloeiende studiekring met 80 leden buiten de Kring zelf. Deze vormen de ruggegraat van het kulturele presteren van « Lust naar Kunst » te Watervliet.

In verscheidene tornooien eerste of cervol gerangschikt, was deze vereniging onder meer tweemaal laurcaat in de wedstrijd om de Provinciale Schaal voor niet-gemengde toneelgroepen.

In het toneelseizoen 1962-1963 werd de Provinciale Bekerwedstrijd ook opengesteld voor niet-gemengde toneelgroepen. In het schiftingstornooi werd « Lust naar Kunst » eerste gerangschikt met een opvoering van « Schipper naast God » van J. De Hartog. Daarop nam de vereniging deel aan de Bekerwedstrijd zelf, en behaalde met de opvoering van hetzelfde stuk het erediploma met tenminste 80 % van punten.

(Tekst uit programmabrochure XVle PROVINCIALE KULTUURDAG te Gent op 24 nov. 1963).

De vereniging « Lust naar Kunst » behaalde het erediploma tijdens de Provinciale Bekerwedstrijd 1962-1963. Hartelijk gefeliciteerd. Red.

ST.-DENIJS-WESTREM. — Toneelkring « Kunst Veredelt »

« Kunst Veredelt » werd gesticht in de schoot van de reeds bestaande studiekring, in het jaar 1922, met als stichter-voorzitter wijlen Dr. M. Dewulf († 1955) stichter-proost Z.E.H. Mery.

Een jaar later ontstond uit diezelfde studiekering eveneens een bibliotheek en een sportafdeling. Deze afdelingen — toneel, boekerij en sport — verenigd onder de naam van Koninklijke Katholieke Jongelingenbond, kenden totnogtoe een aanzienlijke en onafgebroken activiteit, en hadden uiteraard een sterke invloed op het sociale leven van de gemeente.

De oorlogsjaren en de daaropvolgende periode werden voor de toneelafdeling « Kunst Veredelt » de drukste en vruchtbaarste tijd. Uit het snel aangroeiende ledental vormde zich, wegens de intense en overvloedige werking in die periode, een kern toneelentoesiasten, spelers, dekorontwerpers, technische medewerkers enz., die nu nog steeds de hartslag bepalen van de toneelbond en aan de basis liggen van de vooruitgang tijdens de laatste jaren.

Momenteel kan deze toneelbond terugblikken op een merkwaardig repertorium met werken van Kesselring, G. Martens, J. De Hartog, Ch. Cordier, J. Scheirs, J. Jansen, F. Timmermans en Fr. Hochwälder. Op te merken valt dat deze toneelbond, zowel financieel als moreel, sterk wordt geruggesteund door een merkwaardige schare leden en ere-leden (80 in aantal), van wie de namen om praktische redenen hier niet kunnen vermeld worden.

Aan de Provinciale Bekerwedstrijd 1962-1963 heeft de kring « Kunst Veredelt » deelgenomen met een opvoering van « De Regenmaker » van R. Nash, waarmee de beker gewonnen werd.

(Tekst uit programmabrochure XVIe PROVINCIALE KULTUURDAG te Gent op 24 nov. 1963).

De winnaar van de Provinciale Bekerwedstrijd 1962-1963 feliciteren we van harte.

ST.-DENIJS-WESTREM. — Wederoprichting Rederijderskamer « De Loofblomme »

De gemeente St.-Denijs-Westrem telde vroeger drie rederijderskamers, nl. De Loofblomme, De Constminnende Yveraers en een derde kamer waarvan de naam nog niet kon achterhaald worden, maar waarvan de zetel gevestigd was in het gesloopt lokaal « Het Lammeke ».

De winnaar van de Provinciale Bekerwedstrijd « Kunst Veredelt » kreeg de toelating om de Rederijderskamer De Loofblomme weder op te richten. Deze plechtigheid greep plaats te St.-Denijs-Westrem op 24 november tijdens een academische zitting. Red.

PAARDENOMMEGANGEN. T.V.-uitzending

De première van de paardenommegangen ging door op 5 december 1963. Lic. R. van der Linden, voorzitter van de Bond voor Oostvlaamse Volkskundigen, zorgde voor het script en de samenstelling.

De uitzending mag als een voorbeeld gesteld worden voor het behandelen van een volkskundig motief. Alle kijkers ontdekten dadelijk de stempel van de specialist op de realisatie van het onderwerp.

De uitzending was gericht tot alle kijkers, bijgevolg mocht de toon van het vulgariserend karakter niet uit het oog verloren worden. Bovendien is lic. van der Linden er ten volle in geslaagd bevrediging te schenken aan hen die met een kritisch oog en oor van de volkskundige het werk hebben gezien en de commentaar hebben gevolgd.

We verwachten van de T.V. nog dergelijke uitzendingen en brengen graag een woord van lof aan onze voorzitter, tevens collega-mederedacteur. M. D.

Andernaal hebben we op 20 december 1963 het genoegen gehad een uitzending te mogen beluisteren gewijd aan het Gentse lied, gezongen door Mevr. Gabriëlle Van Roeyen en gecommentarieerd door de hr. R. Vankenhove, ondervoorzitter van de Bestuurscommissie van het Museum.

Het verheugt ons te constateren dat vele Gentenaars smaak vinden in deze uitzendingen en ze met veel genoegen beluisteren. Niet alleen het ontspannend gedeelte heeft hier een doel en betekenis maar vooral het noteren en het bewaren van het Gentse lied is betekenisvoller voor de volkskunde.

De hr. Vankenhove is niet aan zijn proefwerk op dit gebied. We wensen aan onze ondervoorzitter nog vele zicht- en hoorbare resultaten van zijn onverpoosde arbeid.

M. D.

Vragen van lezers

Wie kent onderstaande volksliederen ?

In mijn artikel Een kinderspel en een lied (1) vertelde ik dat er een lied bestond, geheten « Na lijden komt verblijden » dat ik in mijn jeugd meermaals had gehoord en waarvan ik slechts het eerste stroofken onthouden had en vroeg om het volledig te kunnen bekomen. Gevolg: het toesturen vanwege een lid niet alleen van het volledig lied, maar ook de muziek ter vergelijking vanwege een ander. Veel meer; een derde stuurde mij een tip waardoor ik nog een ander « Na lijden komt verblijden » op dezelfde wijs toegezonden kreeg (eerder politick getind) maar ook nog twee andere liederen op hetzelfde wijsje gezongen. Voorwaar, geen mager resultaat.

Laat ons dus dezelfde weg verder opgaan met volgende vragen.

1° Wie bezorgt het volledig liedje, een klacht van een boerin die moet thuisblijven om te werken en steeds boerenwerk moet verrichten en zich als boerin vernederd voelt. Zij zal dus naar de stad trekken in de hoop meer ontzag te krijgen.

Het begin luidt, als een klaaglied:

In plaats, in plaats van minnen
En met mijn lief uit te gaan,
Moet ik hier neerstig spinnen

En wanneer zij dus na afscheid te hebben genomen van alles en iedereen naar de stad vertrekt, klinkt haar hoopvol besluit :

En zij zullen mij salueren :
Juffrouw maar geene boerin ! tweemaal

2° Wie kent het liedje van de jongeling (waarschijnlijk een soldaat) die voor een of andere reden zijn dorp verlaten heeft en die vol heimwee aan alles en iedereen denkt en de boodschap meegeeft :

Liza, 'Trinett' en Rozalie,
Zeg dat ik z'allen gaarne zie tweemaal

Van wie krijg ik antwoord en wie volgt mijn voorbeeld ?

R. VANKENHOVE

(1) Oostvl. Zanten, 38e jg. (1963), nr. 5, blz. 239.

Bondsnieuws

In memoriam Dr. Jozef Goossenaerts

Op 6 december 1963 overleed Dr. J. Goossenaerts, (° Wuustwezel 1882) doctor in de Germaanse filologie van de Gentse Universiteit. Hij was leraar, taalkundige, organisator en bezieler van velerlei Vlaamse verenigingen en initiatieven, heem- en geschiedkundige, cultuurpromotor en voorvechter in de strijd van zijn volk.

Wanneer ooit de geschiedenis zal geschreven worden van het ontstaan en de ontwikkeling der heemkunde zal de naam van Dr. J. Goossenaerts daarbij worden vermeld als de promotor en bezieler. Niet alleen voor zijn geboortestreek, de Kempen, schonk hij volle aandacht aan alle aspecten van het stoffelijke en geestelijke volksleven, ook zijn verblijfplaats, St.-Amandsberg, bleef voor hem een centrum voor zijn veelvuldige activiteiten, o.a. als medestichter van de heemkundige kring « De Oost-Oudburg ». Van dichtbij volgde hij de werking van de Bond van Oostvlaamse Volkskundigen. Geen gelegenheid liet hij ongemerkt voorbij gaan om belangrijke studies die in Oostvlaamse Zanten verschenen te citeren in « Wetenschappelijke Tijdingen », want ook de volkskunde had een plaats veroverd in zijn wetenschappelijke arbeid.

Zeer piëteitsvol werd in vele kringen aan Dr. J. Goossenaerts een rouwhulde gebracht waarin aan zijn grote verdiensten werd herinnerd. We sluiten ons aan bij deze hulde. Zijn gedachtenis houden we in ere als de man die geestelijke rijkdommen van blijvende waarde verzamelde. Red.

Prof. Dr. Karel Constant Peeters zestig jaar !

cliché Het Volk

Einde 1963 werd Prof. Dr. K. C. Peeters zestig jaar (° Wuustwezel 29.12. 1903). Deze gebeurtenis laten we niet ongemerkt voorbijgaan zonder te wijzen op de vriendschaps- en wetenschapsbanden die er bestaan tussen Prof. Peeters en de Bond van Oostvlaamse Volkskundigen, waarvan hij medelid is.

Wanneer we terugblikken op de bijdragen van Dr. Peeters in ons tijdschrift, over het Kempisch gildenwezen, de Folklore en Psychologie en Bibliografie van de Vlaamse Folklore (1), dan herkennen we duidelijk in zijn persoon : de Kempenaar, de wetenschapsmens als psycholoog en als volkskundige.

Prof. Dr. Peeters is sinds enkele jaren buitengewoon hoogleraar aan de Katholieke Universiteit van Leuven. Samen met Prof. em. Dr. P. De Keyser verdedigde hij steeds de stelling dat de volkskunde diende uitgebouwd te worden tot een wetenschap. De resultaten van zijn jarenlange inspanningen en zijn over-

(1) F. Van Es, Inhoudstafel op O.Z., jg. 1-25 (1926-1950), blz. 51.

redingskracht zijn thans zichtbaar. Om de samenwerking te onderlijnen tussen de studenten aan beide Universiteiten enerzijds en Oostvlaamse Zanten anderzijds, verwijzen we naar de licentiaatswerken die werden gepubliceerd in het tijdschrift van onze « Dienst voor Volkskundige Opzoekingen ».

De Bond en de Redactie sluit zich aan bij de intieme hulde die zijn vrienden hem brachten op maandag 30 dec. j.l.

Op onze beurt schrijven we : hartelijk gefeliciteerd !

Red.

Museum

Activiteit van het Museum in 1963

Talrijke bezoekers uit binnen- en buitenland vonden de weg naar Kraanlei, nummer 41.

Onder de belangrijke groepsbezoeken vermelden we : de Touringclub, de Handelskamer, de Interparlementaire Vereniging, Congressisten van het Vrij Middelbaar Onderwijs, Congressisten van de Beroepsopleiding, de Unie van de Middenstand, het Antwerps Stadspersoneel, de Arbeitsgemeinschaft van de E3, de Sportgroep Locomotiva-Bratislava.

Een biezondere vermelding stippen we aan voor de opening van het Dekenijhuis en de ontvangst van Reinaert de Vos uit Rupelmonde.

We tellen ook zeven avondbezoeken.

Het verslag over de activiteit van het Museum gedurende de Gentse Feesten verscheen in Oostvlaamse Zanten (1).

Het Speleke

Tijdens de vertoningen van het poppenspel werden 36 verschillende stukken opgevoerd.

J. BOES, conservator.

Bibliotheek

Reglement voor de leendienst van de boeken van de Bibliotheek van de Bond van Oostvlaamse Volkskundigen

1. Het lenen van boeken uit de Bibliotheek gebeurt elke zondag van 10.00 tot 12.00 h. Buiten deze periode gebeurt dit na afspraak met de bibliothecaris, de Hr. R. Haeseryn, Dr. De Reusestraat 15, St.-Amandsberg. Tel. (09)28.39.71.
2. Kunnen boeken lenen
 - a) alle leden van de Bond van Oostvlaamse Volkskundigen, die in orde zijn met hun bijdrage over het lopende jaar (bewijs van lidmaatschap vertonen)
 - b) de studenten in de volkskunde van de Belgische universiteiten op vertoon van een getuigschrift van hun professor.
3. De personen die boeken wensen te lenen betalen een bedrag van 20 F' per jaar als waarborg, dat niet terugbetaalbaar is.
4. De boeken worden geleend voor een periode van **14 dagen**. De bibliothecaris kan **maximum tweemaal** een nieuwe periode van 14 dagen toestaan. Op verzoek van de bibliothecaris dient elk boek onmiddellijk te worden teruggestuurd.
5. Verloren boeken worden vergoed tegen kostprijs of antiquarische waarde. Het niet vergoeden heeft schrapping als lid tot gevolg.

R. II.

(1) 38e jg. (1963), blz. 242-243.

Boekbespreking

ULRICH RIEMERSCHMIDT, *Weihnachten, Kult und Brauch - einst und jetzt.*

Marion von Schröder Verlag, Hamburg 22. 1962, 124 blz., ill. in tekst en 51 foto's op aparte bladzijden. Prijs: 25,— DM.

Het Marion von Schröder Verlag geeft een reeks mooi gedrukte werken uit onder de titel « **Das Geschenk** », dus een reeks geschenkböeken(1). Thans ligt het tweede deel voor ons, gewijd aan de Kersttijd, maar dan in de liturgische betekenis nl. de tijd vanaf de Advent tot Driekoningen. Met behulp van de bestaande vakliteratuur wil de samensteller van het boek een overzicht geven van de gebruiken en de verering van de hele Kerstcyclus in verleden en heden. Het boek is samengesteld uit volgende hoofdstukken:

« **Ze den wihen Nahten** » p. 7-22 (Naar de heilige nachten) met als ondertitel « **Zeit ist unsere Möglichkeit, zu entscheiden das Wie und Warum unserer Liebe** », waarin een en ander wordt meegedeeld over het ontstaan van de Kerstboom. Een der eerste nauwkeurige gegevens stamt uit Riga, waar ± 1510 twee met kunstrozen behangen dennenbomen op kerstavond naar de marktplaats werden gedragen, waarrond werd gedanst en die tenslotte verbrand werden;

— **Nikolaus, Bischof von Myra** p. 23-48, een overzicht van de Sint-Nikolaasviering (b.v. op 6 dec. en de verschuivingen naar Kerstmis, denk b.v. aan Santa Claus, het kerstmannetje), vooral gesteund op het basiswerk van KARL MEISEN, *Nikolauskult and Nikolausbrauch im Abendlande*;

— **Den Alten Bräuchen hertzlich gut**, p. 49-63, over kerstfeesten, op-tochten enz. omstreeks de winterzonnewende;

— **Hier, sagt man, sei ein Kindlein geboren**. Von Krippen und Krippenspielen, p. 64-88 (over kribben en spelen omheen de kribbe) vooral gesteund op het standaardwerk van Rudolf Berliner over de Kerstkribbe. Het is als een leemte te beschouwen dat de auteur geen gebruik heeft gemaakt van de meesterlijke en bezielde studie van Dr. Mantl over de oude kerstkribbe in het Oberinntal, die een heel andere visie over de betekenis van de kribbe geeft(2);

— **Um Leib und Seele zusammenzuhalten**, p. 89-108, « **Von Gänsebraten, Lutfisk, Turkey, Plumpudding und Lübecker Marzipan** », waarin de zin en betekenis van de ontelbare kerst- en nieuwjaarsgebakken worden besproken;

— **Diese Geburt war hartes und bitteres Sterben für uns** p. 109-122, « **Die Heiligen Drei Könige** », over het Driekoningenfeest en -viering.

Het boek is rijk geïllustreerd met foto's, al of niet gekleurd. Zo zien wij op blz. 102-3, op p. 110 en 111, afbeeldingen van nieuwjaarskaarten en -wensen, reeds vanaf 1470, op p. 112 een tekening van een driekoningenbriefje met tekst in spiraalvorm.

Op een paar plaatsen worden ook feiten uit Nederlandstalig gebied aangehaald, maar de schrijfwijze van de enkele Nederlandse woorden is onjuist: op p. 31 lezen we « **Speculatje** » (voor speculaasje of speculoosje) en « **Sant Nicolaas varkens** » en op p. 117 « **Koning-skaarsje springen** » (verkeerd gescheiden).

Als geschenkböek zal het werk goede diensten bewijzen ook al is

(1) Deel 1 uit deze reeks, *Liebenswerte Puppenwelt* door HANS R. PURSCHKE werd besproken in *Oostvlaamsche Zanten*, jg. 38 (1963), p. 180.

(2) Zie mijn bespreking in *Oostvlaamsche Zanten*, jg. 38 (1963), p. 326-328.

de illustratie minder overvloedig dan in deel 1 uit deze reeks. De tekst, zonder de pretentie te hebben nieuwe theorieën naar voren te brengen, geeft een bevredigend

overzicht van de belangrijkste feiten en gegevens over de volkskundige stof omtrent de kerstcyclus.

R. Haeseryn.

Prof. Dr. TH. P. VAN BAAREN, *Dans en Religie*. Phœnix Pocket no. 66. Uitgeverij W. De Haan N.V. Zeist — N.V. Standaard Boekhandel Antwerpen, 1962. 150 blz. Prijs : 48 F.

Kermissen en jaarmarkten zijn dikwijls een bron van lied en dans geweest en zijn het nog. Prof. van Baaren behandelt niet de volksdans, zoals we ons die gewoonlijk voorstellen, maar de dans in een ruim cultuurhistorisch verband. Deze studie heeft vooral belang van volkenkundig standpunt uit. De Dans in de hemel en in de moederschoot, liefdes-, begrafenis-, doden-, jacht-, graf- en wapendansen krijgen een uitvoerige beschrijving en verklaring; de dans als geneesmiddel en de dans van tovenaars en heksen

bevatten vele pittige gegevens. Het boek van C. Sachs, *A world history of the dance* (1957) en van G. van der Leeuw, *Wegen en Grenzen* (1948) leverden een rijke bron voor deze degelijke publikatie.

Het hoofdstuk « Dans en Religie » (blz. 36-69) maakt een tocht doorheen de geschiedenis en over de hele wereld, maar poogt niet een verantwoorde teologie van de dans te verstrekken, zoals G. van der Leeuw in zijn studie.

R. v. d. L.

ISTVAN RATH-VÉGH, *Schwarze Chronik*, Uit het Hongaars vertaald door Liane Dira. Corvina Verlag, Budapest, 1963, 264 blz. Prijs : 3 dollar.

We hadden reeds het genoegen de Hongaarse cultuurhistoricus István Ràth-Végh aan onze lezers voor te stellen(1).

De inhoud van het boek behandelt hoofdzakelijk rechtsgedingen die in de loop van de geschiedenis ophef hebben gemaakt.

Voor de volkskunde vestigen we de aandacht op de bijdrage *Das Feuergericht und die schwarze Magie* (blz. 107-128). In de Franse hofkringen, rond de troon van Lodewijk XIV, was het salonleven het middelpunt van geheime magische praktijken. Uitvoerig behandelt de schrijver de betekenis en het gebruik van wassen beelden voor het pijnigen en doden op afstand (en-voûtement). Het uitvechten van onderlinge intriges geschiedde ook met de wapens der magie. In die-

zelfde bijdrage maakt de auteur ons vertrouwd met de uitvoering van zwarte missen. Aan de hand van historische feiten krijgen deze magische praktijken hun volle betekenis in de gruwelijke werkelijkheid. De voorbeelden die István Ràth-Végh in zijn boek aanhaalt illustreren duidelijk dat de gecultiveerde hofdame of edelman besmet bleef met het volksgeloof in magische krachten.

De inhoud van het boek is het lezen waard voor het sensationele karakter van de rechtsgedingen. De spanning die heerste in de betrokken middens voelt men insgelijks aan in het boek zelf. Zulks bewijst wel dat de auteur, als cultuurhistoricus, de geest van de tijd heeft weten te vatten en meesterlijk heeft weten mee te delen aan zijn lezers.

M. Daem.

(1) Uit de geschiedenis van het bijgeloof, O.Z. 38^e jg. (1963) n° 6, blz. 329-334.

Dienst voor Volkskundige Opzoekingen

Over oude nieuwjaarswensen hier en elders

Verz. Bond

Cl. O.Z.

lezers. Ik maak dus van die dubbele stimulans gebruik om bedoeld Bibliotekianaatje uit de vergeethoek te halen, gestoken in een vernieuwd maar vooral uitgelegd kleeidje.

Het is, meen ik, genoegzaam bekend dat zowel in het Noorden als ten onzent het gedurende zeer lange tijd gebruikelijk was dat gilden, ambachten, openbare diensten, verenigingen van diverse pluimage en handelszaken van alle aard en slag ter gelegenheid van nieuwjaar met « wenschen » en « giften » voor de dag kwamen die ze aan hun leden, burens, stadsgenoten, klanten, patroons en notabelen « eerbiediglijk » aanboden. Van die « wenschen » die in de meeste gevallen geïllustreerd waren en niet zelden in dichtvorm opgesteld — in karamelverzen, waarom niet? —, zijn er maar betrekkelijk weinig tot ons gekomen hoewel die zaken in groten getale zullen verspreid geweest zijn. Wat moet het inderdaad op Nieuwjaarsdag, maar ook op de volgende dagen, een over- en weergeloopt geweest zijn van de ontelbare « wenschers » die, als hing er hun leven van af, onvermoeibaar van huis tot huis trokken, hier de klopper hanterend, daar met de vuist of de voet de deur bewerkend, en even onvermoeibaar hun litanie afdreunden. Hadden zij een papieren gift aan te bieden dan deden zij dit niet zonder de nodige geestdrift, want vanzelfsprekend reikhalsden zij naar enig « drinkgeld » dat men hun rechtmatig verschuldigd was. Met al die bezoekers in het verschiep hadden de meeste huisvrouwen hun voorzorgen genomen en sedert lang in een doos, kom of zak oordjes, stuivers, penningen, deniers en duiten opgespaard (na de aftakeling van het Ancien Régime waren het stukken van een cent, halve kluiten en hele kluiten en triepkes die gepot werden) om op elk oogenblik het nodige « klein » geld bij de hand te hebben. Met hun zakken vol kopertjes, want al die opgehaalde munten waren rode

schijfjes (rode duiten zowel als rode centen), togen dan de nieuwjaarswensers huiswaarts ten ware hun weg langs te veel kapelletjes voerde.

Zoals reeds gezegd gingen ontelbare nieuwjaarswensen reddeloos verloren. Voorzeker een wel te betreuren feit dat nu eenmaal niet te verhelpen valt. Maar ondanks alles zullen nog wel een voldoende aantal eksemplaren tot ons gekomen zijn om ons in staat te stellen een geslaagd beeld op te hangen van de levensloop van die wensen.

Ik open de reeks met een oude, ik durf haast te zeggen zeer oude « wensch » : **Nieu-jaersgift Der twaelf Tambourijns van de Haeghsche Schuttery op 't jaer ons Heeren CIO I OC XXXIII (1634)**(1). Onder dit opschrift prijkt een achtstrofig lied dat dient gezongen op de stemme van **O Heyligh Saligh Bethlehem !**; als illustratie een niet onaardige houtsnee, twee feestelijk uitgedoste trommelaars voorstellend. Tussen die lui in, onderaan de prent, het stadswapen van 's-Gravenhage : een op één poot staande ooievaar met een vis in de bek.

Op een ander stuk zien we een stadspan met vier geüniformeerde manspersonen. Ze zijn gewapend met een lange lans en houden in de rechterhand een klapper, klepper of ratel omkneld. Die kerels zijn kennelijk klappermannen of kleppers, die, vergezeld van hun waakhonden, met overtuiging hun kleppers roeren. Door dergelijke « kleppers » beschermd zullen de inwoners van **Loosduynen, Eyken-duynen en een gedeelte van Monster-Ambagt**(2) wel op hun twee oren mogen slapen hebben. De volgende tekst begeleidt de veelzeggende plaat : **Klapwakers Nieuwejaars Zegenwensch Eerbiedig Opedragen aan zyn Doorl. Hoogh. den Heere Prince van Oranje en Nassau... op den Ingang van het Jaer onzes Heeren Jesus Christus 1782**(3).

Een paar jaren voordien, namelijk in 1774, waren de twee **Stads Klapwaakers van Leyden** ook hun wensen komen aanbieden; doch ze hadden het nodig en nuttig geoordeeld de hulp van een of andere volkszanger in te roepen om de Burgers te vergasten op een zesstrofig **Nieuwejaarslied op de wys van 't Leeuwerke**(4). Ziehier het laatste koeplet van dat lied :

Dit wenschen wy U all'
Inwoonders der stadt Leyden;
En voorts dat HY U zal
Van tegenspoed bevryden;
De straffe van U wenden
En over ons eenpaar (= eenparig)
Een nieuwen zeegen zenden
Met het vernieuwde jaar.

Het stadswapen, twee gekruiste sleutels, versiert het middengedeelte van de afbeelding.

(1) Afbeelding in Elseviers Weekblad van 29/12/62.

(2) Oude gemeenten die in 1923 door Den Haag ingepalmd werden.

(3) Afb. E.W. 29/12/62.

(4) Koninkl. Bibl. Prentenkabinet, Folklore Divers, folio SV 3400.

Van 1787 dagte kent de **Nieuwejaers Heil- en Zegenwensch, door de Gezamentlyke Spin-Kinderen⁽⁵⁾ der Haagsche Wolle- en Katoene-Fabriek⁽⁶⁾**. Achttien kwatrijnen bezingen het geval. De dichter bepaalt zich niet alleen bij het mild uitdelen van een hele resem al of niet te verwezenlijken wensen; hij betreft er eveneens het vorstenhuis en de vaderlandsliefde bij, niet nalatend eenieder op zijn burgerplichten te wijzen :

Laat de Wol-Catoen Fabrieken
Daar zich Oud en Jong door kleên
Meer en meer volmaaktlyk worden
Tot den nut van 't algemeen.

Een tiental eerder primitief aandoende snaphots, de verschillende bewerkingen van de grondstoffen in beeld brengend, maken van het dokument een beslist belangwekkende zaak. Men krijgt de indruk dat de ontwerper van de tekening geen beroepsetser kan zijn maar naar alle waarschijnlijkheid iemand uit de fabriek, misschien wel een werkmán. Op de volgende bladzijden zullen we de gelegenheid hebben hetzelfde te kunnen vaststellen op andere nieuwjaarswensen.

U. Dienaar de Puynhaalder (vuilnisman) van deze wyk, heeft zoëven zijn **nieuwjaars-wensch opgedragen aan alle Burgers en Inwoonders van Amsterdam 1796⁽⁷⁾**, aan een huisvrouw overhandigd. Nu neemt hij zijn verdiende fooi in ontvangst. Het huis bevindt zich aan de waterkant, een gracht als ik het goed voorheb, met een losplaats. Twee andere « puynhaalders » zijn ijverig bezig een hoop vuil met behulp van kruiwagens in een platte boot te versassen.

Het volgende jaar (1797) is het de **karman⁽⁸⁾** die ten tonele verschijnt.

Men is nog niet bekomen van de woelige jaren die de Revolutie gevolgd hebben.

En dat de eendragt eens herleeft,
De karman wensch dat God dit geeft
En dat hier eens-gezintheid zy,
Ten steun van Koop en Zeevaardy.

Het liedje wordt gezongen op de wys van **De Deugt werd overal bemind**.

Jammer genoeg heeft de plaat, die het Raadhuis voorstelt met op de voorgrond de karman in aktie, veel van zijn deugdelijkheid verloren, vermits de plank totaal versleten is.

De Porsters⁽⁹⁾ (vrouwen die tot taak hadden de burenen op vastgestelde uren op te kloppen), 1843; de **straatveegster, UEd**.

(5) Kinderen in de middeleeuwse betekenis van knecht of dienaar. Denk hierbij aan kraankinders (bedienaars van een kraan), Prinsenkinderen (vleeshouwers, viskopers en schippers), scepenkindren (scheidenboden), kinderen van der litere (degenen die de draagstoel van de vorst torsten).

(6) Afb. E.W. 29/12/62.

(7) Afb. E.W. 01/01/60.

(8) Afb. E.W. 31/12/60.

(9) Afb. E.W. 01/01/60.

Dienaresse A. Blind(10); de **Toren-Wachters aan de Utrechtsche Heeren en Burgers** (1817)(11) :

Zo dra er brand ontstaat,
Dan blazen wy den hooren.
En als die is geblust,
Streelt de trompet U ooren;

de **ombrenger der couranten en domineesbriefjes** (1828)(12); de **nachtwachts** (1845)(13) :

Niets deere uw heil, ook in den nacht!
Dit wensch opregt de trouwe wacht;

en dan nog de schaar koetsiers, postboden, lantaarnaanstekers, om maar de meest bekenden te noemen. Zoveel als ze waren overtroefden ze elkaar in het uitpakken en uitstallen van hun al of niet berijmde en al of niet met illustraties opgesmukte nieuwjaarswensen. Hun onderdanige beleefdheid en de tentoonspreiding van hun allerdeugdelijkste voornemens en beloften waren zo in het oog springend verdacht dat de klanten zich niet zelden afvroegen of ze nu ja of niet in het ootje genomen werden. Of die bedenking een invloed zal gehad hebben op de vrijgevigheid van de slachtoffers kan best in het midden gelaten worden.

* * *

In geen geringere mate dan onze vrienden Hagenaars, Amsterdammers, Leidenaars en Utrechtters lieten de Vlamingen met name de Gentenaars zich onbetuigd wat het gaan « nieuwjaren » betreft.

De **Arnassers** (lastdragers, lossers ofte sjouwers) **staende voor het Pack-Huys**(14) boden u een plaat aan een deel van de Koornmarkt voorstellend, met op de voorgrond een diligence, een paar vrachtwagens en een negental « aerbeyders » die naarstig aan 't sjouwen en wegslepen van zakken en kisten zijn.

Het stuk is gedagtekend van 1804 en verkondigt dat

De Arnassers van de Stadt van Gendt
In 't Pack-Huys en op de Cooremerct bekent
Wenschen U lieden al te Mael
Het nieuwjaer met zegenprael.

De **Biervoerders**(14) van hun kant demonstreren zo aanschouwelijk mogelijk de bedrijvige handel en wandel van hun ambacht. Als decor van die bedrijvigheid hebben ze de Koornlei uitgekozen : op die plaats bevond zich immers hun gildelokaal. Weet u wat onze **Biervoerdersknechten** u toewensen ?

(10) Afb. E.W. 31/12/60.

(11) Afb. E.W. 27/12/58.

(12) Afb. E.W. 27/12/58.

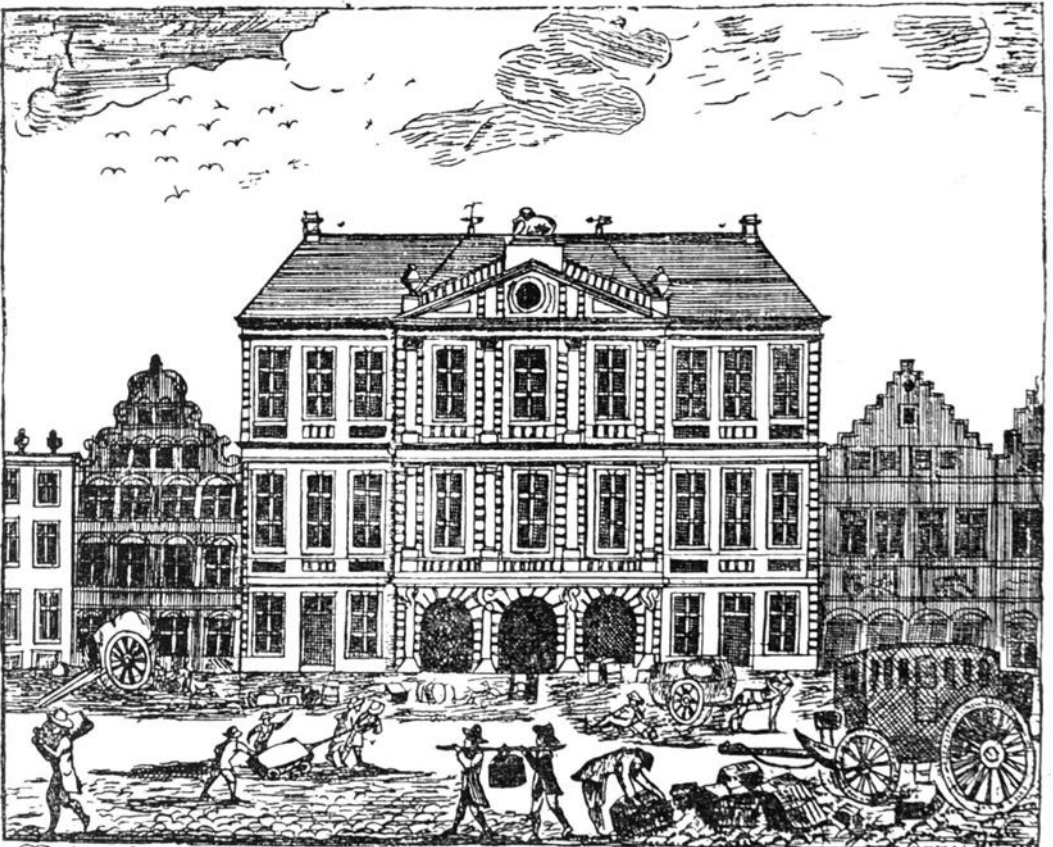
(13) Afb. E.W. 27/12/58.

(14) Afb. in PR. CLAEYS, *Les associations d'ouvriers débordeurs ou portefaix*, Gand 1906.

Drinkt in den winter voor het vier
 een glasje van het beste bier
 dat w' in uw kelder draegen.

De Kortrijkse kollega's van onze Gentse brouwersgasten zijn heel
 wat royaler dan deze laatsten want zij vergenoegen zich niet met
 het aanbieden van een jaar-lang geluk, neen dat geluk weze u deel-
 achtig tot aan het einde uwer dagen.

T'wyl een verrukkend hoop ons vleyd
 Dat g'onzen aerbeyd zult verzoeten
 Door vruchtjens van mildadigheyd.
 Ja, de Bier Voeders wenschen allen
 Dat God u langen tyd bewaerd,

*De Woning van de Stadt van Ghent. In 't pakhuys en op de Coornmeit-Bekend
 Wenschen Vlieden, al te Mael. Het nieuwjaar Met zegen Prael 1804*

Bemerk op de prent het Pakhuis staande tussen « 't Wit Cruyce » en de
 « Groote Olifant ».

Uit Claeys' : « Associations ».

Cl. V.W.

Gezond, vry van alle ongevallen
Tot dat uw ziel ten hemel vaerd(15).

Noch het Gents, noch het Kortrijks dokument vermeldt een jaartal.

De **Aerbeyders van den Beestenmerct**(14) vergasten ons op een havenzicht in miniatuur met een losplaats in volle aktie. Trekken vooral de aandacht een drietal pleiten wier lading, een molensteen, een vat en een kist, men bezig is naar de kade over te hevelen. De O.L.V. die, gedragen door een wolk, boven een van de huisgevels langzaam voorbijzweeft, herinnert er ons aan dat het lossersgilde vijf of meer eeuwen voorheen volkomen anders genoemd werd: **'t Ghulde van Onzen Vrouwen van den Zelveren Berghe** en blijkbaar aldus blijven heten is. Deze schone naam had het gilde destijds ontleend aan het huis zelf dat in het begin van de 14^e eeuw bewoond was geweest door de genaamde Goesin Zilverbergh. De houtsnee, het werk van de bekende graveur P. Wauters draagt als datum het jaartal 1781. De wensformule luidt :

Het Gilden van den Silveren Berg voorwaer
Wenschen de Cooplieden een saligh Nieuw-jaer.

De **Kraenkinders van Gent**(16) hebben door de bekende Gentse steendrukker G. Jacquain een lito laten maken die er mag zijn.

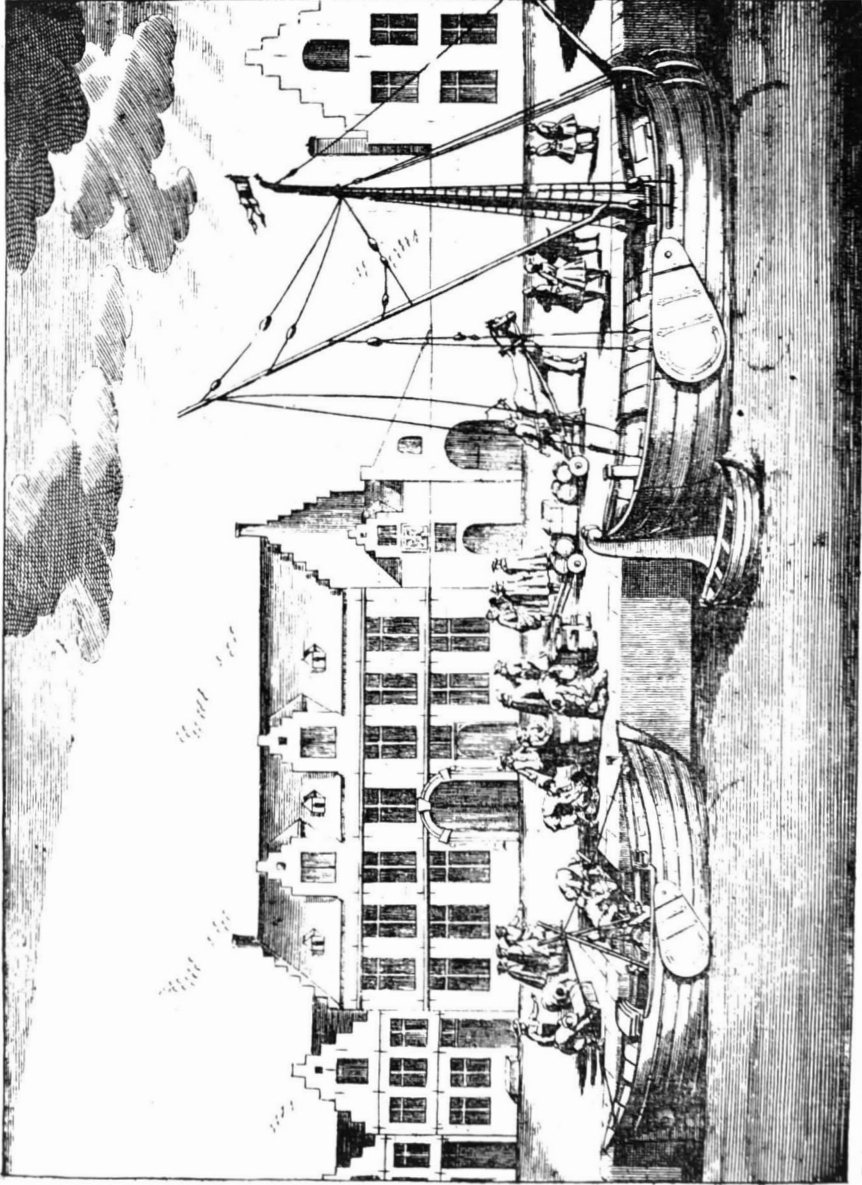
Een kraan in volle aktie. Bemerkt op de top van de hals een « winceurder » en op het dak een kraan(vogel) en de Gentse leeuw — Midden 19^e eeuw.

Verz. Bond

Cl. O.Z.

(15) K. B. Prentenkabinet, Folklore belge, folio S II 128898.
cf. Kortrijkse Nieuwjaarswensen, Catalogus van vliegende Bladen, door
HERVE STALPAERT in Volkskunde, 1955, p. 81-96, met 7 ill.

(16) Verzameling Bond Oostvl. Volksk.

DE STUWERCKERS INT GINNEAEL, WEYNSCHEN VL EENSAIG NIEV LAEF
N. Hoylebroeck ficut *ende den Jaergh. Steuwercker gedenck*

Nieuwjaarsgift van de stuk-
 werkers. Lieve-haven met
 Augustijnenkaai. 2° derde 18°
 eeuw.

Verz. Bond Cl. V.W.

De Kraanlei met twee wel wat te grote zeilschepen; de kraan in volle werking: door middel van de reusachtige trommel, door vijf knechten in beweging gebracht, worden twee vaten wijn neergelaten. Een molensteen, een kanonloop en een kist buskruit zijn reeds gelost geworden: andere dan deze vier soorten vrachtgoederen mogen door de kraankinderen niet behandeld worden. Oorspronkelijk d.w.z. zolang kranen nog onbekende dingen waren, heette men die lossers en laders **wynschroeders**, **schroeders** of **schrooiers**. Een **schroeder** was iemand die schroedde: door middel van **schroeitouwen** zware vaten op- of neder laten rollen op **schroei-boomen** of **schroeiladders**, die het schip met de kade verbonden. De Kortrijkse schrooiers hebben tot het laatst hun naam in eer gehouden want zij hebben zich steeds **wynschroeders** blijven heten; dat getuigen de wensen van 1826, 1828, 1830, 1831 en 1833 die gelukkig bewaard gebleven zijn(17).

De niet-gedateerde wens van de **Baergielossers**(14) brengt de aanlegplaats van de bargie (op Brugge) in beeld. Negen lossers zijn een platte wagen aan het laden en een handkar aan het sjouwen. De bargie ligt verlaten. Op andere schepen dan de bargies mochten de **Baergielossers** niet te werk gesteld worden. Ik denk aan de marktschepen die in de onmiddellijke nabijheid van de bargie kwamen aanleggen en die gelost en geladen werden door de stukwerkers. Een mooie kopergravure, werk van Norbert Heylbrouck I of II, zonder jaartal maar zonder twijfel daterend van omstreeks 1750-60 begeleidt de wens die aldus luidt: **De stucwerckers int ginnerael weynschen ul eensalig nieu jaer**(16). Een bijzonderheid waarmee we voor het eerst kennis maken: een van de wensers heeft daadwerkelijk meegeholpen aan het tot stand brengen van het drukwerk, want we bemerken onderaan links van de gravure de vermelding **N. Heylbrouck fecit**, helemaal rechts lezen we **ende door Joseph Stucwercker gedrukt**.

Een eveneens niet-gedateerde wens, die ook wel door een liefhebber-houtsnijder zal uitgevoerd zijn, is die van de

Arbyders v de vindiesie vorwar
wensen een s.lig niuejar(14).

Het bovendeel van de afbeelding heeft de tekenaar voorbehouden aan de patroon van het ambacht, met name Sint-Niklaas. Deze is twee in een kuip gezeten kinderen aan het zegenen. Onderaan herkennen we een **arbyder** die, uitgedost in een 18e-eeuws pak, een geladen kruiwagen voortduwt. Om aan te tonen dat zwaardere venditiestukken door twee knechten verplaatst worden heeft men er een draagberrie bij getekend. Het veertigtal wél gedagtekende wensen(18) die ons bekend zijn en die een periode beslaan gaande van 1822 tot 1879 vertellen ons aan wie die « commissionnaires » hun wensen opdragen: **Nieuw-jaer Pligten van de Arrebeyders der Venditiën opgedraegen aen d'Heeren Koopers en aen de Heeren Stokhouders der Stad Gent voôr 't jaer 1822**.

(17) K. B. Prentenkabinet, Folkl. belge, folio S II 128910.

(18) Univ. Bibl. Gent, Verz. Nieuwjaarswensen, G 4054.

Van wie u op nieuwjaarsdag allerminst een bezoek zult verwacht hebben zullen naar mijn mening wel de lijkbidders geweest zijn. Een onvergeeflijke vergissing als u het mij vraagt. Want wat lees ik hier op een door F. J. Bogaert gedrukt blad papier? **Nieuw-jaer-wensch der vermaenders tot den Lyk-Dienst gezeyd bidders. Tot Gend 1813**(19).

Wy weten, ider wensch die de dood onderstaen,
Dat 'er voor zyne ziel een uytvaerd word gedaen.
Dus neemt de Wensch aen van de Wekkers tot bidden;
Laet ons volgen de deugd, op dat wy, in het midden
Van die g'lukzalig zyn, mogen rusten te gaêr,
Dit is ons Hertten-wensch nu met deê's Nieuwe-Jaer.

Voorzeker hebben de Bidders uit kiesheid nagelaten hun dichtwerk te illustreren met doodsoppen, skeletten en knagende wormen. Best zo.

We zullen te gepasten tijde nog wel voldoende gelegenheid hebben met wensen kennis te maken die onomwonden in het oog vallende sociale wantoestanden aan de kaak stellen; wantoestanden waarvan de arbeider in het algemeen en de wenser en zijn konfraters in het bijzonder de slachtoffers waren: ongeoorloofde arbeidsvoorwaarden, hongerlonen, levensduurte en de niet bestaande maatschappelijke zekerheid.

Ook wanneer een of andere politieke gebeurtenis het volksgevoel of de volksverbeelding in een bijzondere mate bewogen of geschokt had, kon men in de wens van het eerstvolgend nieuwjaar daarvan de duidelijkste sporen aantreffen. Een typisch voorbeeld van dergelijke wens hebben ons de Kortrijkse **Koornmeters** in 1828 nagelaten(20). Twee koornmeters, ook **graenmeters** genoemd, hebben zo pas — ze hebben de schop nog in de hand — een korenmaat met graan gevuld; reeds gevulde zakken koren staan naast hen. Wat die meters ons te wensen hebben?

De vreugd vermeerdt van dag tot dag onder de menschen
Die met 't begin van 't jaer elk-een het nieuwjaer wenschen
Te meer met 't CONCORDAET dat wy in dezen stond (wy lees ons)
Door onzen waerden Paus en Koning is gejongd.

En om vooral de aandacht van de lezer op het jaartal te trekken besluiten de « meters » hun dichtwerk met een kronogram:

Dit WensChen U nU aLLe koornMeters Van CortrYk.

Het sluiten van het Konkordaat(21) in kwestie moet inderdaad een ongewone indruk gemaakt hebben op de man in de straat, anders zou men er zeker niet aan gedacht hebben dat gebeuren in een nieuwjaarswens te betrekken.

(19) Univ. Bibl. Gent, Verz. Nieuwjaarswensen, G 16464.

(20) K. B. Prentenkabinet, Folkl. belge, folio S III 28921.

(21) Hier is natuurlijk bedoeld het z.g. Nederlands Konkordaat dat gesloten werd op 17 aug. 1827 tussen koning Willem I en paus Leo XII. Het uitbreken van de Belgische Omwenteling was er de oorzaak van dat het Konkordaat een dode letter bleef.

Ook de **Nachtwakers** blijken erg begaan geweest te zijn met die overeenkomst op het hoogste niveau, want in welke bewoordingen bezingen zij HUN Nieuwjaarslied(22) ?

't ConCorDaat geVe De neêrLanDen 't geLUkkIgstē nIeUWJaar.
Heil en voorspoed treedt ons nader.
'T langgewenschte CONCORDAAT
Trof de Vorst met d'heil'gen Vader
Tot geluk van Kerk en Staat.

Van de **Nachtwaekers** gesproken, u moest die ander nieuwjaarswens, z.d.(23), kunnen mogen bewonderen; het is een eksemplaar van groot formaat met de hand bijgekleurd. De nachtelijke scène die ons geboden wordt — gelukkig staat er een volle maan aan de zwarte hemel — heeft als plaats van handeling een dorpsplein. Het wemelt er van de « nachtwaekers » die heldhaftig naar wild speuren. Eén onder hen heeft de kans van zijn leven want hij heeft een echte booswicht gesnapt. Nu gaat hij hem met een sabel te lijf :

Wy die des nacht ons leven wagen
Om zorg voor 't eygendom te dragen...

'T slaet middernacht ! Al wat heeft leven is aen 't slaepen.
Slaept vry in rust, ô Burgers van Korteryk !
Staêg vaerdig, uwe waekers immers zyn te wapen.
Hun vlyt, hun trouw, hun moed zyn onveranderlyk.

Zowel de bakker als de melkboer en de groenteman, de postbode als de gazettendrager en de mestraper, zonder uitzondering kwamen ze de klanten het allerbeste wenschen. Voor het publiek was de ene wenscher natuurlijk sympatieker dan de andere — de bakker wegens het schenken van een krentenbrood, de melkboer om reden van de twee of drie liter melk die cadeau gedaan werden — maar de sympatiekste, omdat de populairste, aller « wenschers » waren ontgensprekelijk de lantaarnopstekers of -aanstekers.

Is er enerzijds stellig geen enkele stad aan te wijzen die niet gedurende een kortere of langere tijd een stel lantaarnopstekers aan het werk gesteld heeft, anderzijds zal men nauwelijks een bibliotheek, een gemeentelijk museum, een archief van een heemkundige of oudheidkundige « kring » aantreffen waar men geen « wenschen » van die nuttigste aller agenten van de openbare diensten bijeengebracht heeft. In het oog van de volksmens was de lantarenman immers de geliefde kerel die het vermocht de duisternis in licht om te toveren en het leven op straat toch een ietsje veiliger te maken. Was diezelfde lantarenman ten slotte niet de direkte erfgenaam en opvolger van die andere lichtmaker die ieder-

(22) K. B. Prentenkabinet, Folkl. belge, folio S II 128945.

(23) K. B. Prentenkabinet, Folkl. belge, folio S II 128841.

een in zijn jeugd zo goed gekend had : de zo befaamde als beruchte « clairé »(24)?

De oudste ons bekende « wensch » dagtekening van 1783 en is **Opgedraagen aan alle Heeren, Kooplieden en Inwoonders der stad Amsterdam** en aangeboden door de **Vulders en Aansteekers der Lantaernen**(25). Het is beslist een merkwaardig dokument. De linkerhelft van de gravure toont ons een stukje straat in 't midden van de dag; het deel rechts een ander stukje in het holste van de nacht. Waar de zon schijnt zien we hoe een lantaarnopsteker, uitgedost in een luxueus pak, met de steek in de linkerhand, van een dame zijn nieuwjaar in ontvangst neemt. Een vulder staat aan de voet van zijn ladder en is bezig een potje met olie te vullen. Waar de sterren fonkelen staat een « aansteeker » op een ladder. Hij heeft zo pas de katoenen wijk aangestoken door middel van een lont aan een stok bevestigd. Twee vogels die wel vredesduiven zullen voorstellen verlustigen zich in het bedrijf van de twee lantarenmannen.

* * *

We moeten tot het jaar 1803 opklimmen om de eerste « wensch » van eigen bodem tegen te komen. Het drukwerk is niet gedateerd maar een kronogram deelt het ontbrekende jaartal mee :

Nieuw-jaers-wensch aen de goede ingezetenen en burgers
van Gend door de neirstige en werkzaeme Lanteirnonstekers
der zelve stad ten jaere

ZIet Wanneer 't LICht VrY sChYnt,
't kWaeD aenstonDs Verr' VerDWYnt.

— — — —

Zo haest de Gulde zonn' der Aerde is ontweken
Dan zyn wy al aen 't werk en al aen 't licht ontsteken.
De Leeder op het lyf, Lanteirne in de hand
Tot dat de laeste Lamp van gansch de stede brand(26).

Het volgende jaar brengt ons een eveneens niet-gedateerde « wensch » met dit kronogram :

DoorLeest aLLe DIt kLeYn geDICHt :
Het is met eenen drift dat wy weder op heden
De Inwonders van Gend wenschen in g'luk te treden(26).

Een ander eksemplaar van 1804 is evenals het voorgaande van een illustratie voorzien. De met een pruik getooide man die de « inwonders in g'luk laat treden » is vervangen door iemand die wonderwel gelijkt op de personages voorgesteld op de Amsterdamse « wensch » : mantel, broek, kousen, steek. De man beklimt een ladder en omknelt in de vrije hand een oliekan. Zijn pak zal ten

(24) In de 18e en aanvang 19e eeuw noemde men te Gent « clairé » iemand die, gewapend met een brandende toorts, zich verhuurde om de burgers die van schouwburg of stamcafé kwamen, huiswaarts te begeleiden. Het woord is vanzelfsprekend afgeleid van het Franse werkwoord « éclairer ». Hoe noemde men die « clairé's » in andere steden ?

(25) Afb. E.W. 01/01/60.

(26) Univ. Bibl. Gent, Verz. Nieuwjaarswensen, G 6051.

gepasten tijde door een meer moderne « blauwe kiel » en pet vervangen worden. Ook deze lantarenman zal niet ongeprezen slapen gaan, want :

Merkt met wat eene billigheyd
Hy op de Leeder klinmt met vleyd.
Ziet hoe den aensteker van 't licht
Voor hagel, sneeuw of regen zwigt(26).

We wezen er reeds op hoe men het nieuwjaarswensen te baat nam om zijn nood te klagen en de aandacht van beter bedeeden te vestigen op sociale toestanden die wel anders dienden te zijn. De lantaarnomstekers zijn meer dan eens met dergelijke weeklachten komen aandragen. Een enkel voorbeeld moge hier aangehaald worden.

't Jaer twee en zeventig is
voorby en voor altyd verlopen.
Die ieder huisgezin op
beternis deed hopen.
Den afslag op het vleesch
laat hem nog altyd wachten
Die nochtans veel verdriet
by 't werkvolk zou verzachten.

Gedurende meer dan 100 jaar hebben de Gentse lantaarnopstekers zonder onderbreking hun « wenschen » de wereld in gestuurd. Heeft het belang erop te wijzen dat men soms jaren achtereen zijn toevlucht nam ofwel tot dezelfde illustraties ofwel tot dezelfde wensformules. En dat vanaf omstreeks 1878 meer dan één drukker zich met het uitgeven van « wenschen » bezig hield ?

Het exemplaar van 1807(26) verschilt in niets van de voorgaande typen maar in 1809(26) heeft men de paar versregels vervangen door een gedicht van maar liefst 48 lijnen en een lied van 6 achtregelige strofen te zingen op de stemme van **Révient, révient, cruel époux**(27).

In 1810 telt het dichtstuk 50 regels, van een lied is er ditmaal geen sprake. Nu en nog lang daarna blijft de hoofdschotel van de illustratie de voorstelling van personages die ofwel ladders bestijgen ofwel ze op de schouder wegdragen; de onmisbare oliekan speelt zijn rol zolang het gaslicht niet ten tonele verschenen is. We moeten dan ook de lantaarnaanstekers van andere steden aanspreken om eens een andere toon te vernemen. Met name de man die op dat Brussels exemplaar van 1851(28) afgebeeld is. Na zijn lantaarn gepoetst te hebben komt hij op de meest kwajongensachtige manier naar beneden, namelijk door met wijd opengespreide benen langs de stijlen van de ladder naar de begane grond te glijden.

Een Kortrijks stuk van 1807(29) leert ons een ander beeld van

(27) Het geheel volledig opgenomen in G. CELIS, De Straatverlichting te Gent, in *Volkskunde* 1922.

(28) K. B. Prentenkabinet, *Folkl. belge*, folio S II 122199.

(29) K. B. Prentenkabinet, *Folkl. belge*, folio S II 128878.

het probleem kennen. Voor het eerst maken we inderdaad kennis met een lantaren die noch bevestigd is aan een muurpand, noch geplaatst is boven een paal. Integendeel hangt hij te midden over de straat, vastgemaakt aan een gespannen touw. Om het toestel in de loop van de dag te reinigen en de oliepot bij te vullen laat men hem door middel van een katrol zakken om na de nodige verrichtingen beëindigd te hebben de zaak terug op zijn plaats te hijsen.

Ook te Gent hebben de hangende lantarens de staande voorafgegaan, doch van die omstandigheid is in de nieuwjaarswensen geen de minste weerklank waar te nemen, ofwel omdat kwestieuze wenssen verloren gegaan zijn, ofwel omdat ze op dat ogenblik nog niet voorhanden waren.

Op eerste januari 1866 werden de « wenschen » in een volledig nieuw kleedje gestoken; men nam namelijk afscheid van de min of meer grote formaten met hun soms ellenlange gedichten om met veel kleinere kaarten voor de dag te komen; kaarten die aanvankelijk met een lito versierd waren. Naderhand zou die lito de plaats ruimen voor evengrote fotogravuren. Uit artistiek oogpunt beschouwd zijn deze kaarten geen parels te noemen, doch bekeken uit de lokaal historische hoek verdienen ze wel onze belangstelling. Want vanaf die datum zullen de kaarten ons jaar na jaar vergasten op de afbeelding ofwel van een gebouw ofwel van een monument, die men casueel in het brandpunt van de belangstelling wenste te plaatsen.

Willen we vlug dat filmpje stadsbeelden laten afrollen en meteen waar het past de verklaring van die toevalligheden onderstrepen ?

- 1866 Gerechtshof : 30e verjaring van de eerste steenlegging;
- 1872 Vleeshuis met openbare pomp : 1871 : sluiting van het Klein Vleeshuis aan de Kortedagsteeg;
- 1873 Standbeeld J. van Artevelde : 10e verjaring van oprichting monument;
- 1874 Medaillons van J. en F. van Artevelde;
- 1879 Koornmarkt met paardetram;
- 1880 Belfort en St.-Niklaaskerk;
- 1880 Zuidstation;
- 1881 St.-Niklaaskerk;
- 1882 Gerechtshof : 35e verjaring van voleindiging;
- 1883 Posthotel en Opera;
- 1884 Vrijdagmarkt met standbeeld;
St.-Annakerk met paardetram;
- 1886 Standbeeld L. Bauwens : ingehuldigd 13 juli 1885;
- 1887 Standbeeld Metdepenningen : ingehuldigd 20 juni 1886;
- 1888 Standbeeld Guislain : ingehuldigd 10 juli 1887;
- 1892 Kouter met kiosk;
- 1893 Standbeeld J. van Artevelde : 30e verjaring oprichting;
- 1894 Kataloniëstraat met St.-Niklaas, Belfort en St.-Baafs;
- 1895 Groot Kanon;
- 1896 Gravensteen;
- 1898 Rabot;
- 1899 Gedenkteken Ch. de Kerchove de Denterghem : ingehuldigd 24 juli 1898;

- 1900 Nederl. Schouwburg met Gedenkteken J. F. Willems : ingehuldigd
27 augustus 1899;
- 1901 Gedenkteken Ch. de Kerchove; ander type;
- 1903 Telefoon- en telegraafgebouw;
- 1905 Postkantoor;
- 1906 Nationale Bank;
- 1907 St.-Michielsbrug;
- 1908 Leopoldskazerne;
- 1909 Graslei;
- 1910 Bacteriologisch Instituut;
- 1911 Verlorenkostbrug;
- 1912 St.-Pieterstation;
- 1913 Feestpaleis in Park.

Van 1914 is ons geen wens bekend. Het lijkt ons onwaarschijnlijk dat men precies dat jaar — de Wereldtentoonstelling kwam juist zijn poorten te sluiten — een eind zou gemaakt hebben aan een traditie die met reden eeuwenoud mocht genoemd worden, te meer dat het volgende nieuwjaar de wenskaart opnieuw ten tonele verscheen. Is deze kaart, waarvan de enige versiering bestaat uit een met bloemen opgesmukte omlijsting en waarvan de tekst luidt **Nieuwjaarswensch 1915. Aan de bewoners der Stad Gent door hunne nederige dienaren de Lantaarn- Aanstekers aangeboden**(30), werkelijk het punt waarmee men iedere neergeschreven zin besluit? Ik meen van wel in aanmerking genomen dat de Oorlog 14-18 aan zoveel gebruiken en tradities een eind gemaakt heeft. Als laatste opmerking nog dit : al de ons bekende Gentse « wenschen » zijn in het Nederlands opgesteld. De enige uitzondering dagtekent van 1869; de lezer maakte er reeds kennis mee(31).

* * *

Dat de Gentse krijgsgilden op de algemene regel geen uitzondering hebben willen maken, maar integendeel het spel flink hebben wensden mee te spelen is zoveel als vanzelfsprekend. Wie de tentoonstelling bezocht heeft die ter gelegenheid van de 350e verjaring van de oprichting van het Koninklijk en Ridderlijk St.-Michielsgilde in het Bijlokemuseum gehouden werd (30 maart-6 mei) met als motto **Uit de schatkamer en verleden der Gentse hoofdgilden**, heeft kennis kunnen maken met enkele typische dus merkwaardige specimens van nieuwjaarswensen die door onze hoofdgilden in de 18^e eeuw en later uitgegeven werden. Ik herinner namelijk graag aan een « wensch » die voor de gelegenheid een « fles » genoemd wordt : **Zalig-Nieuwjaer-Flacon met heuchelyk Bacchus-nat opgevult en met volle bekers geschonken door de knaepen van het St.-Jorisgilde** (1811)(32). Het volgende jaar doen ze het nog schilderachtiger : de « fles » is nu een « komeet » geworden. **Nieuwe-jaer sterre met den steirt opgedraegen door knaepen Housiaux en Coryn**

(30) Verz. FRANS VAN BOST.

(31) Afb. in O.Z., nr. 5, 1963, p. 213. Verz. FRANS VAN BOST.

(32) Dit en de andere aangehaalde stukken behoren tot de verzamelingen van de Univ. Bibl. Gent, G 14050; G 8718; G 19581; G 19582; G 18974.

van 't aloude gilde van den heyligen en vermaerden Ridder Mynheer Sint-Joris voor hoofdplaets hebbende den Rooden Cardinaels-hoed in Kleyn Turkeyen... aen de Heeren Mynheeren Konink, Deken, Oppermannen en Confraters der zelve gilde. Een veel oudere « wensch » nl. van 1730 vertoont de eigenaardigheid dat die zich tot slechts een enkel personage richt Nieuw-jaers-wensch op-ghedraghen aen Jor. Jacques Bernaerd Coppieters Heere van Hollebeke Heuver Deken van het souvereyn Gilde van den Edelen Ridder Sint'Joris.

Wort gegunt Van 's gILDens VLYtIge reCreatIf Meester(33).

De meeste van de tentoongestelde « wenschen », ook die van de andere krijgsgilden, zijn van het grootste formaat, plak-kalender-formaat, en geillustreerd met de typische voorstelling van de heiligen. Sint-Joris als drakendodende ruiter, Sint-Sebastiaan — **Souvereyn Ridderlyk Hoofd Gilden onderhouden met den handboge** (1785)(34) — als aan een boom-gekleusterde martelaar; Sint-Michiel — **Souverain Ridderlyk Gilden van den Aerts-Engel onderhouden met den sweerde** (1761)(35) — als krijger, die met het blanke wapen de draak te lijf gaat en Sint-Antonius — **Souvereine Gilde der Kolveniers, busschieters en kanonniërs** (1752)(36) — als studerende eremiet die door duivels belaagd wordt alhoewel hij omringd is van allerhande vuurwapens.

nieuW-jaer-Wensch opgedraegen aen D'heer Carel van Loo, als heuVerdeken, v. Michiels als deken, j. Leirens als griffier, mldts-gaeders aen provIseerders ende aLle andere mede-broeders van het souVerein ridderlyCk gulden Van den aerts-engel michaël (1887).

Verz. Bond

Cl. O.Z.

(33) PR. CLAEYS, Mémorial de la Ville de Gand, Univ. Bibl. Gent, G 18972.

(34) Bond, archiefstuk.

(35) Univ. Bibl. Gent, Verz. Nieuwjaarswensen, G 8718.

(36) Univ. Bibl. Gent, Verz. Nieuwjaarswensen, G 18974.

Drie Gentse verenigingen die wat hun bedrijvigheid en populariteit betreft gedurende vele decennien « à la une » gestaan hebben, onderscheidden zich op een bijzondere wijze in het uitgeven en verspreiden van lange reeksen « wenschen » of liever « souhaits » want alle drie waren ze op de Franse leest geschoeid.

In de eerste plaats bedoel ik de **Société Royale d'Histoire naturelle à Gand**, de maatschappij die in de Muinkmeersen een meer dan uitgestrekte dierentuin oprichtte en gedurende meer dan een halve eeuw in stand hield. Van de 48 stuks tellende reeks kaarten (1856-1903) bezit de Bond er 47. E. H. G. Celis⁽³⁷⁾ en vooral Mr. J. Vermeulen⁽³⁸⁾, die voor nuttige aanvullingen en noodzakelijke terechtwijzingen zorgde, wijdden een drietal artikels aan die meestal mooie lito's. In zijn tweede bijdrage deelt laatstgenoemde mee dat de Bond slechts 2 kaarten ontbreekt, nl. de jaren 1887 en 1888. Ik maak graag van de gelegenheid gebruik om de lezer te verklappen dat het mij gelukt is de hand te leggen op kaart 1887, het is te zeggen de kaart die ons de plattegrond van de Zoo ontvouwt: **Guide du Jardin Zoologique de Gand** zoals ze dat heet. Een interessant dokument. Het is te hopen dat we ook die van 1888 in ons bezit krijgen.

Aanvankelijk noemden de tegenhangers van de « Beestenhof » zich **Sociétés Royales de Botanique et des Concerts du Casino à Gand** doch na enkele jaren herleidden ze hun lange naam tot **Société du Casino of Casino de Gand**. Het zal dan ook een van die benamingen zijn die we op hun nieuwjaarswensen zullen aantreffen. Waarom E. H. G. Celis die ook deze kaarten bestudeerd heeft⁽³⁹⁾ het niet nodig oordeelde AL de kaarten onder de loep te nemen en liefst 15 nummers onaangeroerd liet liggen, kan ik niet verklaren. Uit meer dan één oogpunt lijken ze mij even interessant als die van de Zoo. Onze verzameling bestaat uit een ononderbroken reeks geïllustreerde kaarten van 1843 tot 1886. Daarenboven zijn dan nog een niet-geïllustreerde maar wel met een lijst versierde kaart, formaat grote visitekaart, met als tekst **Vital Pieters prie les Membres du Casino d'agrèer ses souhaits de Nouvel An. 1er Janvier 1887**; en een tweede kaart zonder de minste versiering, zelfde formaat, met deze woorden: **Le Concierge du Casino prie Messieurs les Membres d'agrèer ses souhaits de Nouvel An. 1er janvier 1903**. B. Matthys de reeks komen aanvullen. Ten slotte is daar nog een kaart die in het geheel niet gedateerd is. G. Celis beschrijft een (gelijkaardige ?) kaart aldus:
« A Messieurs les Présidens et aux membres des sociétés d'Orthiculture (sic) et des concerts du Casino de Gand, par les messagers des sociétés en témoignage de leur soumission et respect dans

(37) G. CELIS, Herinneringen aan de Gentse Dierentuin. De Nieuwjaarskaarten van de bode, O.Z. 1954, nr. 3, p. 65-68.

(38) J. VERMEULEN, De Nieuwjaarskaarten van de bode van de Gentse Dierentuin, O.Z., 1955, nr. 2, p. 35-43.

J. VERMEULEN, Het Laatste over de Nieuwjaarskaarten van de bode van de Gentse Dierentuin, O.Z., 1955, nr. 6, p. 181-182.

(39) G. CELIS, Het Casino te Gent. De Nieuwjaarskaarten van de boden, O.Z., 1954, nr. 5, p. 146-149.

l'expression des souhaits de la nouvelle année ». Schrijver tekent aan dat de boden waren Ch. Sys voor de concerten en Pierre Holvoet voor de Hofbouw. Jammer deelt hij de naam van de lithograaf niet mee en zegt hij geen woord over de illustratie. Hij vergenoegt zich met te beweren dat de kaart van 1842 is. Ik heb vruchteloos naar bewuste kaart gezocht: in ons archief en elders. Laten we nu een oogslag werpen op ONZE ongedateerde kaart. Groot 10 op 14; stevig mat papier; zwarte druk. Bovenaan het wapenschild van de stad met op banderol de initialen van de Gentse zinspreuk S.P.Q.G.; daaronder de voorgevel van het gebouw; links, rechts en onderaan een boomstam en allerhande planten; in het midden twee gekruiste vlaggen en een trofee van blaas-, snaar-, slag- en toetsinstrumenten. De tekst is dezelfde als die van de kaart G. C. met dien verstande dat wat de spelling aangaat er enkele verschillen vast te stellen zijn. Aldus wordt

Orthiculture (sic)	orticulture
de Gand	à Gand
Ch. Sys	Ch ^s . Syts
et aux membres	et membres
Pierre Holvoet	p ^{re} . Holvoet
Sociétés	Sociétés Royales.

Onze kaart komt uit het werkhuis van G. Jacquain en Vandesteene. Nu is het een feit dat die twee litografen slechts een korte tijd geassocieerd geweest zijn; in de loop van 1840 verenigden ze zich, in de loop van 1842 gingen ze uiteen⁽⁴⁰⁾. Zolang we in de onmogelijkheid zijn de kaart G. C. te onderzoeken kunnen we met geen zekerheid bepalen welke kaart van 1842 en welke van 1841 (of van vroeger) is.

In plaats van hiermee deze paragraaf te besluiten wil ik liever even een paar haakjes openen. Noch G. C. noch J. V. schijnen het nodig geoordeeld te hebben erop te wijzen dat die lange reeks **Franse** nieuwjaarskaarten in feite de opvolgers geweest zijn van een wel is waar minder lange resem doch beslist even interessante Nederlandse nieuwjaarsdichten.

Boven de doopvont gehouden op 8 oktober 1808 zal de **Maetschappy van Landbouw en Kruidkunde** via zijn boden niet al te lang gewacht hebben om ter gelegenheid van de jaarwisseling met een « gift » voor de dag te komen. Gebeurde zulks reeds op nieuwjaar 1809? Ik beantwoord die vraag niet ontkennend hoewel op dat ogenblik andere activiteiten (o.a. de inrichting van een eerste tentoonstelling) een gewissere voorrang zullen verdiend hebben. Wat er ook van zij, zien we twee jaar later de knaep Simon Van Daele zijn (eerste?) ronde doen en zijn dicht van een zestigtal regels aan de man brengen.

Vrienden van de vreemde arbusten,
Die heel groen en liberael,

(40) Zie Gentsche Wegwijzer, 1841 en 1842. In de G.W. 1840 is alleen G. Jacquain vermeld. In de G.W. 1843 heeft Vandesteene een eigen zaak.

Komen naer sieur Lanckman's(41) zael
Van verre afgelegene kusten,
Permetteert aen knaep Van Dael
Dat hy u uyt vollen herte,
Wenscht een nieuw jaer zonder smerte.

Deze passus en een andere uit de wens van 1814 :

Ontvangt van uwen knaep Van Dael
Een zalig Nieuw-Jaer Gift; hy wenscht u altemael
Schoon weer en zonne-schyn, en zoete zomerdagen
Niet t' heet, nog niet te koud; veel regen is te nat;
Een weinig water, door den hemel ons gegeven,
Stelt heel het veld in leute, en maekt de planten zat.

ontlenen we aan Pr. Claeys(42), die weet te vertellen dat Van Daele, die noch lezen noch schrijven kon, zijn verzen liet maken door Norbert Cornelissen, de meneer (1769-1849) die een niet geringe vermaardheid wist te verwerven dank zij de talloze boeketten, feest-, echt-, jubel- en bloemenkransen, en de honderden gelegenheidsgeschriften van nog andere aard, die hij in 't Nederlands, in 't Frans en in het latijn als het ware uit zijn mouw vermocht te schudden. Onderbrak men het uitgeven van wensen gedurende de « Hollandse Tijd » ? De gegevens ontbreken om zulks te mogen beweren. « Cet usage, zegt Claeys, disparut peu à peu. Il n'existait déjà plus en 1836 ». Betreffende dit detail moet S. onvoldoende ingelicht geweest zijn, want nog op nieuwjaar 1838 werd een gift de wereld in gezonden. Inderdaad bezit onze bibliotheek een exemplaar van dergelijke wens. **Bloemenkrans aen de Heeren Leden der Koninglyke Maetschappy van Landbouw en Kruydkunde te Gend, Ter gelegenheyd van Nieuwjaer 1838.**

Bloemtjens dorden op de velden,
Doch in Gentsche tuynen niet,
Waer de staf der Bloemenhelden
Over de natuer gebiedt.

== == ==
== == ==

Heyl u dan, ook met den winter,
Al verkwyn' de zonneglans.
Roozen hier, en Roozen ginter
Wachten U tot eeuwge krans !

Door UEd. ootmoedigen en onderdanigen Dienaer, G. Van Ackere, bedienden der Maetschappy.

Daar het stuk de naam van de auteur niet vermeldt zou men geredelijk kunnen vermoeden voor een gewrocht van Cornelissen te staan. Een exemplaar dat in de Universiteitsbibliotheek(43) be-

(41) LANCKAN was de naam van de tuinier die de herberg « In Frascati » uitbaatte. Zoals men weet was het in dit lokaal dat de maatschappij zijn zetel had (tot 1845) en zijn eerste bloementoonstelling inrichtte (1809).

(42) Inauguration du jardin et des nouveaux bâtiments de la soc. de bot. et d'agric. 1835-1836, in Pages d'Histoire locale, II p. 196-210.

(43) Univ. Bibl. Gent, PR. VAN DUYSSE, Varia Gelegenheidsgedichten, BL 1973.

waard wordt vertoont in zijn rechteronderhoek een monogram bestaande uit de letters PvD, eigenhandig door Prudens van Duyse getekend. Met welke mededeling ik mijn haakjes sluit.

De derde in de rij had zich beslist een titel van formaat toebedacht: **Société Philantropique des Anciens Frères d'Armes de l'Empire français, établie à Gand.** Doch de man in de straat die bewust of onbewust de inhoud voor het vat nam, zou die « société » nooit anders dan met de veelzeggende bijnaam van **Napoleonisten** aangewezen hebben.

Oppericht op 25 juli 1841 wachtte de vereniging tot Nieuwjaar 1843 om met wensen te komen aandragen. Immers de eerste maanden van hun bedrijvigheid zullen onze « grognards » met reden meer aandacht besteed hebben aan het in orde brengen van een voor de leden veel belangrijker drukwerk: hun — laten we ze maar noemen — romantische doodskaarten.

De Bond bezit ongetwijfeld een van de meest volledige verzamelingen van deze « cartes mortuaires ». Wat onze rijkdom aan wensen betreft zijn we ook op dat gebied niet al te slecht bedeed: 11 kaarten, namelijk van '43, '44, '45, '46(43), '47, '48, '50, '51, '53(44), '55 en '58.

De tekst die men op de kaarten aangebracht heeft is niet steeds dezelfde, doch meer dan eens leest men: **A Messieurs les Membres**

(44) Afb. in P. DE FOURMESTRAUX, Les Napoléonistes, z.p., z.d. Ook de kaart van 1852 is gereproduceerd.

de la Société... par les Waguemestres(45) **X en Y**. Al wat maar iets kan bijdragen om de verheerlijking van Napoleon in beeld te brengen werd als versieringselement aangewend: palm- en akanthusbladeren, wijngaardranken, stralenbundels verspreid door zonnen met erin getekend grote hoofdletters N of keizerskronen, zittende of vliegende koninklijke arenden, vlaggen- en wapentrofeeën, medailles en andere eretekens van de Légion d'Honneur, grenadiers en kurassiers van de Garde Impériale, portretten van Napoleon als generaal (met steek) en als Caesar (met lauwerkrans). Kinderlijk naief, zelfs amusant, is dat toneeltje (1844) dat de keizer voorstelt als een spelende knaap: Napoléon âgé de 11 ans commande les combats aux boules de neige; maar de jongen staat daar in die typische Napoleonshouding, met die typische hoed en met dat typische wit vest. Als materiaal werd in de meeste gevallen een stevig, zeer glanzend karton gebruikt en de litografen Th. en D. Hemelsoet, Vanderhaeghe-Maya, Vermeulen en Defferrez) maakten een royaal gebruik van goud- (rood en geel) en zilverdrukken.

Niet alleen Gent, doch iedere stad die zich zelf respekteerde kende zijn **Société Philantropique enz.** Brussel was in dat geval, en Antwerpen, en Brugge, en Leuven, en nog veel andere: Ieper, Mechelen, Menen, Izegem, Oudenaarde, Nevele. Slechts van twee dezer steden bezitten we kaarten. Van Aalst 3 eksemplaren: 1846, '50 en '51. Alle drie zijn het zeer mooie platen, werk van de Aalsterse litograaf Vandenbossche. De tekst verschilt maar weinig van die van de Gentse zustervereniging: **Souhait de Nouvel An aux Anciens Frères d'Armes de l'Empire Français à Alost par le Tambour de la Société.**

De 2 Brugse wensen komen van de persen van de befaamde **Lithographe du Roi Daveluy**. Hun tekst is letterlijk dezelfde als die van de Aalsterse drukwerken.

Nog heel wat meer dan onze krijgsgilden en Napoleonisten beïjverden zich de broeders en zusters van die ontelbare andere doch ditmaal meer vredelievende « guldekens » in het fabrikeren van « giften ». De **Confreers en Confreessen van het noynt-volpresen Gulden van de Berechtinge onderhouden in Sinte Pharaïldis** hielden dat nieuwjaarswensen meer dan 100 jaar uit: van 1732 (of vroeger) tot 1844 (of later)(46).

De **Gildebroeders van het Broederschap onder den titel van het Alderheyligste Sacrament des Autaers** beëindigden hun bestaan niet vóór 1817(47). Wanneer ze van wal gestoken zijn blijft voorlopig een open vraag. In ieder geval schijnen ook zij overtuigde kronogramliefhebbers geweest te zijn want reeds in 1757 voorzagen

(45) Zelfs de moderne spelling « Waguemestre » verraadt de Duitse oorsprong van het woord « Wagenmeister ». Aldus werd de officier genoemd die belast was met de verzorging van de legeretros. Later ging die titel over op de onderofficier die de brieven aan de soldaten uitdeelde, de brievenbesteller dus? Vandaar dat de boden die de doodskaarten en de nieuwjaarswensen ronddeelden « waguemestres » genoemd werden.

(46) Univ. Bibl. Gent, Verz. Nieuwjaarswensen, G 14050.

(47) Univ. Bibl. Gent, Verz. Nieuwjaarswensen, G 15259.

ze hun gift van een (vanzelfsprekend didactisch-moraliserend) jaarschrift :

WIE 't nIeUWJaer In DeUCht begInt
bY goDt hY ooCk sYn VreUgDen VInt.

Ook de **Nood zoekt troost voor Nieuw-Jaer-gift** aangeboden aan de **minnaers en minnaeressen van den H. Macharius**(48) (in de St.-Baafskerk waar de relikwie bewaard werd en nog bewaard wordt) verduidelijkt zijn bedoelingen met een jaarschrift :

HeYLIgen MaCharI heLpt De kranCke. (1804)

Met de jaren zagen de minnaers en minnaeressen van de uitermate populaire heilige de afmetingen van hun gift van lieverlede verkleinen. In 1878 moesten ze zich tevreden stellen met een doodgewone kaart, formaat briefkaart.

Vanaf 1802 tot 1868 en later zonder datum zijn wensen bekend uitgaande van het gilde van St.-Coleta, de te Gent overleden heilige : **Digt toonen tot eenen nieuw-jaer-wensch toegeweyd aen de heeren confréers en confréeressen van het lofweêrdig Broederschap des heylige Maegd Coleta ervormster des orden van de heylige Clara**. Evenals het gilde van de H. Macharius onderhouden in de St.-Baafskerk(48).

Om de rij voorlopig af te sluiten dienen ook nog een paar verenigingen van minder grote allures vermeld. Ik bedoel o.m. de **Broederschap van de Vrouwe van het Sterren-Kransken**(49), in de hoofdkerk beter bekend als O.L.V. Ter Radiën (1836-1859); de Broederschap van de H. Jozef : **De vaste hope der gelucksaligheyt door de voorspraeke van den H. Joseph** (1759-1760)(47); de Broederschap der geloovige Zielen (1850)(48).

Of de Bond veel van de besproken dokumenten bezit ? De vele naar de bronnen en de depots verwijzende noten laten met reden veronderstellen dat zulks niet het geval is. Hoe zou het ook anders kunnen ! Het flink aantal dubbels niet in aanmerking genomen bestaat onze kollektie nieuwjaarswensen uit ruim 375 nummers, op een paar uitzonderingen na allemaal Gentse zaken. Ik zal mij wel wachten de inventaris van a tot z af te schrijven hoewel ik niet nalaten kan hem te doorbladeren om even die dingen te bekijken die moeten bekeken worden.

Laten we om te beginnen de vier krijgsgilden in ogenschouw nemen. Van de 29 nummers tellende reeks

St.-Antonius : 1752;
St.-Michiels : 1862, '79, '87;
St.-Sebastiaan : '43, '44, '47, '48, '52, '54 tot '62, '67, '68;
St.-Joris : 1776, 1849, '50, '51, '53, '54, '56, '57, '58;

zullen we er slechts één voor de schijnwerper plaatsen, nl. St.-Joris 1776. Het is een met de hand geschreven **Nieuw-Jaer-wensch** neergepend op de twee zijden van een blad filigreinpapier. Zowel het

(48) Univ. Bibl. Gent, Verz. Nieuwjaarswensen, G 13681.

(49) Univ. Bibl. Gent, Verz. Nieuwjaarswensen, G 14051.

jaar van de uitvoering als de familienaam van de dichter zijn te zoeken in de twee kronogrammen waarvan het eerste de aanhef van de tekst besluit

WaeraChtIge stantVastIgheYt Is nU In Den paLM = taCk

en het andere dat onderaan het 82 regelig gedicht geplaatst is

't Wort hUn aLhIer nU gesChonCken Door hUgo Maes.

De voornaam van de cnaepe verschijnt nog een enkele keer in het dichtstuk (vers 37)

't is hugo die dit wenscht, hy komt met blyde sinnen...

Opvallend mag het genoemd worden dat hij niet alléén als wenser optreedt, twee anderen komen hem in de allerlaatste regel vervoe-gen :

als ook henricus maes als winder(50) ende Adriaen/onlees-
baar/ als recreatifmeester.

De wens is **op=gedraegen aen d'Heeren Koning, onder=koning, Heuver Deken, Deken, Proviseerders, Ouderlingen : ende aen alle de andere gilde=broeders van het Ridderlyk Hoofd=gilden van den Edelen Ridder Sint Joris onder houden met den voet=bogen binnen Gend.**

Gans het gedicht draait rond de in het eerste jaarschrift genoemde Palm=tack (let op de overbodige C in taCk en geschonCken die ingelast werden om wille van het kronogram maar die in de tekst niet meer voorkomen):

't is den Palem=tak die ik hun schenke...

het is den palem=tak die ik voor alle Eere...

het is den palem=tak die men draegd in de hand...

den palem=tak wel toekomt aen hun lieden...

hy ook den palem=tak hun alle komt vereeren...

den palem=tak is wensch van 't salig Nieuwejaer.

Zonder enige twijfel heeft ons handschrift als kopij gediend voor een te drukken werk. Zijn er van dat werk afdrucken bewaard gebleven? Een lastig te beantwoorden vraag. Van de linkerbovenhoek van het blad ontbreekt een klein stukje papier. Kennelijk stond op dat stukje papier een cijfer, wellicht een 1. Dit cijfer gevoegd bij het getal 50 dat niet weggescheurd werd zou het getal 150 kunnen vormen, getal dat misschien het cijfer zou zijn van de voorziene oplage.

Nog andere schuttersgilden laten van zich horen : Guillaume Tell (8 eks.), Nemrod (2 eks.), Jeanne d'Arc (1 eks.), Schuttersgenootschap (1 eks.).

De Régates verschijnen met 4 eks. Volgen dan de karavaan straatlopers : de Lantaarnopstekers ('74, '77 tot '80, '83 tot '88, '90, '92, '95, '96, '99, 1903, '05 tot '13), de Wakers der Gebuerten (1 eks.),

(50) Bedoeld is vinder: oorspronkelijk een stedelijke ambtenaar die belast was met de controle over het toepassen van de wet. In de Coomansgilde (lakenindustrie): keurmeester; in de andere gilden een soort van opzichter. Men noemde hem ook « geswoorne » omdat hij steeds beëdigd werd.

de Stadswakers (1 eks.), de Gardes de nuits (1 eks.), de Gebuerte (3 eks.), de Klopper (1 eks.), de Rioler-Kuisschers (2 eks.), de Mestvaarders (1 eks.). Van de koornaatschappijen kregen we : van de Mélo-manes (6 eks.), van de Chœurs (8 eks.), van de Vereenigde Werklieden (1 eks.). De Fonteynisten zijn goed vertegenwoordigd (17 eks.), de Broedermin en Taelyver (4 eks.), de Grand Théâtre (8 eks.). Het « Hondenkot » of liever de Société de l'Union (1 eks.), het « Verkenkot » of liever de Concorde (4 eks.). Er zijn nog verenigingen aanwezig. Ik vergenoeg mij er een paar op te noemen : het Kunstgenootschap (4 eks.), het Van Crombrughe's Genootschap (3 eks.), de Nederlandsche Taal- en Letter-

kunde (1 eks.). De Garde civique de la Ville de Gand was ik bijna vergeten (20 eks.). Om te eindigen een die aan het einde doet denken, het Begrafnisfonds der Stad (2 eks.).

Is dit nieuwjaarspraatje gepaster te beëindigen dan door het woord te laten aan een Waker der gebuerten die nu precies honderdvijftien jaar geleden aldus het woord tot de « burglary » richtte :

Als de avond al in 't donker sluit,
Dan trekken wy ons deuren uit
Ten dienste der geburen;

• Vergezeld van stok en piek en hond,
Vermanen wy op elken stond :
« Bewaekt uw licht en vuren ».

Den ganschen langen kouden nacht
Staen wy daer buiten op de wacht,
Aen hoek of kant te turen;

Ons rustplaets is een steen of blok,
Ons roep by elken slag der klok,
« Bewaekt uw licht en vuren ».

Als soms een dronkemans-party
Uw rust verstoort door straet-lawey
Of andre zotte kuren;

Wy springen met ons pieken voor,
En roepen tegen 't schreeuwens-koor :
« Zwygt stil, waekt licht en vuren ».

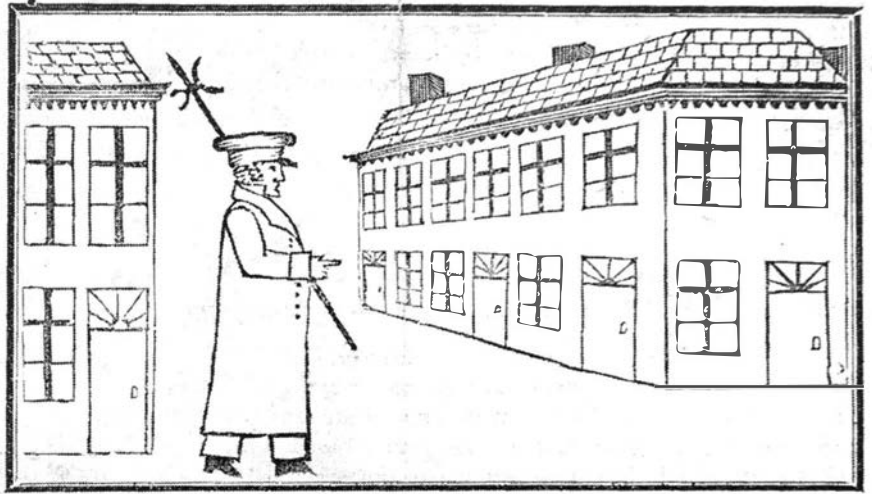
En komt een deugeniet of dief,
Op zoek naer geld of huis-gerief,
Beklimmen uwe muren;
Wy pakken hem by kraeg of rok
En brengen hem ten mammelok(51);
Past op! « Waekt licht en vuren ».

Veel zien wy soms door 't zwart gordyn,
Dat alles niet gezegd mag zyn,
Uit vrees voor haet der burenen;
Veel kwaed beletten wy des nachts,
Veel vlugten op het onverwachts
By 't woord: « waekt licht en vuren ».

Wy wenschen, brave burglary,
Dat 't nieuwe jaer gezegend zy;
God moog u voorspoed sturen;
Gedenk nu ook den armen bloed,
Die 's nachts zyn ruste derven moet,
« En schenk hem licht en vuren ».

Als besluit mogen een paar overwegingen en een naar ik meen apprecieerbare (nieuwjaars)wens verwoord worden. Wat op historisch gebied onze kennis van het verleden betreft heet het dat de 19^e eeuw de periode is die het onvolledigst bekend blijkt. Hetzelfde kan gezegd worden wat andere gebieden van het verleden aangaat; ik bedoel met name de doorgronde kennis van gewoonten en gebruiken die gedeeltelijk of geheel verlaten werden. Zoals we hebben kunnen vaststellen heeft het aanbieden van nieuwjaarswensen (-giften) een ongemene bloei gekend. De intensiteit van dat gebruik verminderde zinderogen vanaf de eeuwwisseling. De Oorlog '14-'18 beleefde er de laatste stuiptrekkingen van. Wat er vandaag de dag van die eeuwenoude traditie nog te merken valt? Weinig om niet te moeten zeggen niets. Hier en daar zal wel een firma, liefst een brouwerij of stokerij, een plakalmanak uitdelen of zal uw brandverzekering u een zakkalender aanbieden, doch deze milde schenkers daargelaten moet men geen « merci » zeggen, zelfs niet aan de krantenloper, die geen muurkalenders meer voorradig heeft. Willen we van de postbode een nieuwjaarsgift hebben, dan kunnen we die in het kantoor kopen indien we die niet aan de deur gekocht hebben.

(51) Ten gerieve van de niet-Gentse lezers een woordje verklaring. Van omstreeks 1718 tot 1902 was de Stadsgevangenis ondergebracht in de benedenverdieping van de Lakenhalle. In het fronton van het ingangsgebouw plaatste men in 1741 een halfverheven beeldhouwwerk geïnspireerd door een Romeinse legende: een meisje redt haar oude in de gevangenis opgesloten vader Cimon van de hongerdood door hem de borst te geven. De volksmond heette de gevangenis Mammelokke(r); **mamme** een borsttepel zijnde en **lokke** het dotje of teutje dat men aan zuigelingen placht te geven. Denk eveneens aan het synoniem **mammeloetze** dat in feite een schilderachtige tautologie is en aan het stuk suikergoed dat **mammetsjoeze** genoemd werd. Het door Jan Anteunis herkapte beeldhouwwerk zal eerstdaags het verweerde 18^e eeuwse werk vervangen.

Nieuwjaer-wensch voor het jaer 1849, opgedragen door de Wakers der
gebuerten, aen de Inwooners der stad Gent.

Verz. Bond

Cl. O.Z.

En toch zal het laatste spoor van een echt volks gebruik niet weggeveegd worden. Sedert enkele jaren spannen kunstliefhebbers en entoesiaste folkloristen zich in om het vele banale en zinloze dat omtrent Nieuwjaar op de markt gebracht wordt te vervangen door esthetische en meer zinrijke en van persoonlijkheid getuigende zaken die op de koop toe een inheemse in plaats van een vreemde stempel dragen. Ik denk aan de kaarten aangeboden door een Geo. Verbrugge, de erehoofdinspekteur van het Gemeentelijk onderwijs; door een K. C. Peeters, de geleerde volkskundige; door een Jozef Weyns, de Man van Bokrijk; door een Hervé Stalpaert, de ijverigste aller Brugse folkloristen; aan een Renaat van der Linden, die ik niet dien voor te stellen. Allemaal mensen die voorbeeldig nadoen wat precies 60 jaar geleden een Armand Heins hun voorgedaan heeft.

M. VAN WESEMAEL.

HET MUSEUM VOOR VOLKSKUNDE.

Het Museum voor Volkskunde werd gesticht door de Bond der Oostvlaamse Volkskundigen in 1927, in de lokalen van het voormalig Museum voor Oudheden, Lange Steenstraat 14, en is in 1962 overgebracht naar het Kinderen Alijns-hospitaal, Kraanlei 41, Gent.

De stad Gent heeft het Museum voor Volkskunde overgenomen, bij besluit van de gemeenteraad d.d. 27 september 1931 en plaatste het onder het toezicht van een kommissie bestaande uit vertegenwoordigers van het Stadsbestuur en van de Bond.

Deze kommissie bestaat uit : Prof. em. Dr. De Keyser, voorzitter, R. Vankenhove en Lic. L. Hoste, ondervoorzitters, M. Broeckhove, sekretaris, G. Hebbelijck, penningmeester, de heren F. Van Es, Mr. G. Verhelst, schepen der stad, Pr. Luyckx, G. Van Severen, Dr. H. Nowé, Lic. M. Daem, J. Pieters, R. Depoorter, M. Van Wesemael, Lic. R. van der Linden, Lic. Hugo Arens, leden. Konservator van het Museum : J. Boes, archivaris van de stad.

Doel van het Museum : Verzamelen, inventariseren en uitstellen van alle stoffelijke getuigen van het vroegere en huidige volksleven.

De voorwerpen, dokumenten en inlichtingen betreffende het volksleven hebben betrekking op de woning, het meubilair, de huishoudelijke inrichting, de voeding, de volkskleding, de vervoermiddelen, de verlichting, het straat- en marktlevens, de volkstypen, de familietradities en -gebruiken van aan de geboorte tot aan het graf, de ambachten met de traditionele werktuigen en het aldaar, de volksfeesten en -spelen en andere ontspanningen, het volksgehoof, het sociale leven, de volkskennis en volksgeneeskunde, de volksletterkunde en de volkskunst.

De kommissie zoekt zoveel mogelijk voorwerpen en dokumenten betreffende het volksleven van de ondergang en de vernieling te redden door ze veilig op te bergen, te klasseren, te onderhouden, te inventariseren en voor het publiek aantrekkelijk uit te stellen. Ze houdt zich dan ook ten eerste aanbevolen voor afstand of schenking, zelfs in bruikleen, van voorwerpen en dokumenten. Ze koopt ook voorwerpen aan en laat die zelfs afhalen aan huis. Beleefd verzoek te schrijven aan het adres van de konservator : J. Boes, Abrahamstraat 11, Gent, Telefoon n° 25.32.53, of aan de sekretaris der kommissie : M. Broeckhove, Oscar de Gruyterstraat 36, Gent.

DE BOND DER OOSTVLAAMSE VOLKSKUNDIGEN.

De Bond ondersteunt het Museum voor Volkskunde.

Hij geeft sedert 1926 een tweemaandelijks tijdschrift uit: **Oostvlaamsche Zanten**, en sedert 1957 de **Mededelingen van de Dienst voor Volkskundige Opzoekingen** en ook afzonderlijke **Bijdragen**.

Samen met de Museumkommissie richt hij kosteloze openbare voordrachten, tentoonstellingen en folkloristische prijskampen in, alsook de tweejaarlijkse wedstrijden van het Alfons De Cock-fonds.

Samen met de Kommissie voor Kulturele Aangelegenheden van het Provinciaal Bestuur richt hij insgelijks « Enkwesten » over volkskundige verschijnselen van de provincie Oost-Vlaanderen in.

De bibliotheek en het archief van de Bond en van het Museum voor Volkskunde berusten in de zetel, Kraanlei 41, Gent.

Lid worden van de Bond is: daadwerkelijk medewerken aan de verrijking van het Museum voor Volkskunde; op de hoogte blijven van de studie van de volkskunde in 't algemeen en van het Oostvlaamse volksleven in 't biezonder; de eigen kennis verrijken en de volksopvoeding dienen; een daad van ware vaderlandsliefde en van Vlaamse solidariteit stellen.

Tentoonstellingen en museum zijn op vertoon van de lidkaart gratis toegankelijk.

Bestuur van de Bond: Ere-voorzitter: Prof. em. Dr. P. De Keyser. Ere-voorzitter: F. Van Es. Voorzitter: Lic. R. van der Linden. Ondervoorzitters: J. Pieters en Pr. Luyckx. Sekretaris: M. Broeckhove. Penningmeester: R. Depoorter. Archivaris: M. Van Wesemael. Bibliothecaris: Dr. R. Haeseryn. Leden: Dr. Nowé, J. Boes, Lic. L. Hoste, Lic. M. Daem, R. Vankenhove, Lic. H. Arens, G. Hebbelijck.

Redactie van Oostvlaamsche Zanten: Hoofdredakteur: Lic. M. Daem, Dr. De Reusestraat 32, Sint-Amandsberg. Redaktieleden: J. Boes, Dr. R. Haeseryn en R. van der Linden.

Museum voor Volkskunde: Konservator: J. Boes.

Aankoopkommissie: Prof. em. Dr. P. De Keyser, R. Vankenhove, M. Van Wesemael, J. Boes, Lic. L. Hoste.

Dienst voor Folkloristische Opzoekingen: Prof. em. Dr. P. De Keyser, F. Van Es, M. Van Wesemael, J. Boes, J. Pieters, Lic. M. Daem, Lic. R. van der Linden en M. Broeckhove, sekretaris.

Feestkomitee: het feestkomitee onder voorzitterschap van de h. Richard VANKENHOVE bestaat uit het bestuur van de Bond en de beheerraad van het Museum, met toevoeging van de heren Robert Van Belle, Frans Van Bost, Gaston Van Peteghem, André Verbeke en Gustaaf Weze.